

ความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นทรงไทย ในจังหวัดสมุทรสงคราม*

กีก้อง เสือดี

นักวิจัยอิสระ

อาจารย์ ดร. เกรียงไกร เกิดศิริ

ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทคัดย่อ

“จังหวัดสมุทรสงคราม” เป็นเมืองที่รุ่มรวยด้วยฐานทรัพยากรธรรมชาติ อันเนื่องมาจากความหลากหลายของระบบนิเวศ ส่งผลให้ผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานโดยมีวิถีชีวิตที่แตกต่างแต่สอดคล้องกับระบบนิเวศตามแต่ที่ตั้งถิ่นฐานนั้น นอกจากนี้ยังมีการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนต่างวัฒนธรรม ได้แก่ คนไทย คนมอญ และคนจีน ซึ่งมีการส่งวัฒนธรรมข้ามกัน จนเกิดเป็นกลุ่มสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ในบทความชิ้นนี้ได้ศึกษาความหลากหลายดังที่กล่าวมาแล้วผ่าน “เรือนพื้นถิ่นทรงไทย” ภายใต้กรอบคำถามว่า “ภายใต้บริบทที่มีความหลากหลายทางนิเวศวัฒนธรรมและชาติพันธุ์นั้น ได้ส่งผลให้เกิดความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นทรงไทยในสมุทรสงครามอย่างไร”

ผลการศึกษาพบว่า เรือนพื้นถิ่นทรงไทยมีความแตกต่างกันในแต่ละกลุ่มอาชีพ ทั้งรูปแบบ การวางผัง ผังบริเวณ และการใช้ที่ว่างภายใน กล่าวได้ว่าเรือนพื้นถิ่นทรงไทยมีการปรับตัว ให้สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม ความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นทรงไทยยังเป็นผลลัพธ์จากความแตกต่างกันทางชาติพันธุ์อีกด้วย โดยแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ยังคงสอดแทรกอัตลักษณ์ของกลุ่มตนไว้ได้แก่ ทิศทางการวางตัวเรือน และการวางผังพื้นที่ว่างภายในเรือน แสดงให้เห็นถึงการรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมอันเป็นวัฒนธรรมเฉพาะของตนควบคู่ไปกับการรับวัฒนธรรมการปลูกสร้างบ้านแบบเรือนพื้นถิ่นทรงไทย

*บทความนี้เป็นบทสังเคราะห์ของการวิจัยเชิงพื้นที่ในจังหวัดสมุทรสงคราม 4 เรื่อง คือ “ที่อยู่อาศัยทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมชุมชนในเขตเทศบาลเมืองจังหวัดสมุทรสงคราม” สนับสนุนทุนวิจัยโดยเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม “การจัดการองค์ความรู้เรื่องการใช้วัสดุก่อสร้างพื้นถิ่นและเทคโนโลยีการก่อสร้างในพื้นที่ภาคกลาง” สนับสนุนทุนวิจัยโดยการเคหแห่งชาติ และ “การศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในฐานะสถาปัตยกรรมยั่งยืนในพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมอย่างรวดเร็ว กรณีศึกษา ชุมชนริมคลองบางบ่อ จ.สมุทรสงคราม” โดย กีก้อง เสือดี และ “การศึกษามรดกวัฒนธรรมที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชนในการปรับตัวของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นกรณีศึกษาชุมชนคลองแควอ้อม จังหวัดสมุทรสงคราม” โดยอิสริชัย บุรณะอรรจนันท์ ที่ได้รับทุนสนับสนุนจากโครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต มนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์ (MAG) ประจำปี พ.ศ. 2554 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ร่วมกับบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

คำสำคัญ นิเวศวัฒนธรรม / ความหลากหลายทางวัฒนธรรม /
เรือนพื้นถิ่นทรงไทย

บทนำ

ถ้าธารสายเล็กสายน้อยในผืนป่าตะวันตกบริเวณจังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดอุทัยธานี และจังหวัดตาก สะสมมวลน้ำและรวมกันกลายเป็นแม่น้ำ 2 สายคือ แควน้อย และแควใหญ่ ก่อนจะบรรจบกันที่ปากแพรก จังหวัดกาญจนบุรี ไหลผ่านราชบุรีและไหลลงสู่ทะเลที่จังหวัดสมุทรสงครามหรือเมืองแม่กลอง พื้นที่จังหวัดสมุทรสงครามจึงเป็นรอยต่อระหว่างผืนแผ่นดินกับทะเล และน้ำจืดกับน้ำเค็ม ทำให้เกิดเป็นระบบนิเวศสามน้ำ คือ น้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม อีกทั้งแรงปะทะระหว่างน้ำจากแม่น้ำกับน้ำทะเลทำให้แร่ธาตุสารอาหารตกตะกอนลงสู่ก้นแม่น้ำ บ้างตกแต่งริมตลิ่ง ถมทับแผ่นดินในฤดูน้ำหลาก บ้างตกตะกอนเป็นสันดอนปากแม่น้ำ บ้างไหลออกสู่ทะเลตกแต่งชายหาดให้เป็นหาดเลนและทะเลตม ซึ่งบริเวณชายฝั่งลักษณะนี้จัดเป็นบริเวณที่สำคัญมากในการตั้งหลักแหล่งของมนุษย์² เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติจึงนำผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐาน และด้วยความหลากหลายทางชีวภาพส่งผลให้ผู้คนเลือกประกอบอาชีพได้หลากหลาย เช่น ทำสวน ประมงในลำน้ำและชายฝั่ง และทำการค้าเพื่อรองรับการขยายตัวของชุมชน เป็นต้น การตั้งถิ่นฐานยังประกอบไปด้วยผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ทั้งไทย จีน และมอญ โดยแต่ละกลุ่มก็มีวิถีชีวิตหรือสัมภาระทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ด้วยความแตกต่างหลากหลายของผู้คนส่งผลให้แต่ละกลุ่มมีการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมต่างกันโดยสะท้อนผ่านวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ อาชีพ และรูปแบบสถาปัตยกรรม

จากการลงพื้นที่ศึกษาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในจังหวัดสมุทรสงครามผู้ศึกษาพบว่าเรือนทรงไทยกระจายตัวอยู่มากในหลายพื้นที่โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีการตั้งถิ่นฐานมายาวนาน ไม่จำกัดเฉพาะกลุ่มอาชีพ หรือกลุ่มชาติพันธุ์ใดเป็นหลัก จึงถือได้ว่าเรือนทรงไทยก่อรูปขึ้นและอยู่คู่กับเมืองแม่กลองมาตั้งแต่ครั้งอดีต เป็นดั้งเดิมลักษณะของเรือนอยู่อาศัยในเมืองแม่กลอง³ ผู้ศึกษาจึงตั้งสมมติฐานว่า หากพิจารณาเรือนทรงไทยตามคำนิยามของ “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น” ที่ว่า “รูปแบบของอาคารที่ชาวบ้านสร้างขึ้นในแต่ละท้องถิ่นเน้นเอาเฉพาะอาคารประเภทพักอาศัย คือ ตัวเรือน ซึ่งรูปแบบย่อมมีลักษณะแปลกแยกแตกต่างกันออกไปตามลักษณะของวัฒนธรรม สภาพแวดล้อม และสภาพดินฟ้าอากาศที่แตกต่างกัน”⁴ จะพบความหลากหลายของเรือนทรงไทย

การวิเคราะห์ความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นทรงไทยในจังหวัดสมุทรสงครามแบ่งเป็น 2 ประเด็น คือ 1) “ความหลากหลายทางนิเวศวัฒนธรรม” และ 2) “ความหลากหลายทางชาติพันธุ์” ในมิตินิเวศวัฒนธรรมนั้นใช้กรณีศึกษาเรือนพื้นถิ่นทรงไทยใน 3 กลุ่มอาชีพ ซึ่งสัมพันธ์อยู่กับระบบนิเวศ 3 ลักษณะ ได้แก่ “กลุ่มชาวประมง” จากชุมชนริมคลองบางบ่อ และชุมชนริมคลองบางจะเกร็ง “กลุ่มชาวสวนในระบบนิเวศน้ำกร่อยไปจนถึงน้ำจืด” ในคลองแควอ้อม และตำบลแหลมใหญ่ “กลุ่มชุมชนการค้า” บริเวณศูนย์รวมของเส้นทางสัญจรในคลองแควอ้อม ในประเด็นการวิเคราะห์ “ความหลากหลายอันเนื่องมาจากวัฒนธรรมชาติพันธุ์” ใช้กรณีศึกษาเรือนพื้นถิ่นทรงไทย 3 กลุ่ม ได้แก่ “กลุ่มชาติพันธุ์ไทย” ในชุมชนวัดหลังบ้าน “กลุ่มชาติพันธุ์ไทย-จีน” ริมแม่น้ำแม่กลอง และ “กลุ่มชาติพันธุ์ไทย-มอญ” ในคลองบางจะเกร็ง

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาเรือนทรงไทยในจังหวัดสมุทรสงครามในมิติของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นซึ่งครอบคลุมถึงเงื่อนไขของการก่อรูปขึ้นจากสภาพแวดล้อม อาชีพ และชาติพันธุ์
2. เพื่อศึกษาความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นทรงไทยในจังหวัดสมุทรสงครามอันเนื่องมาจากความหลากหลายของวิถีการอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อม อาชีพ และชาติพันธุ์

ข้อตกลงเบื้องต้น

ความมุ่งหมายในการศึกษานี้ หาได้ต้องการแสดงให้เห็นถึงรูปแบบ และระเบียบแบบแผนที่ตายตัวของเรือนทรงไทยกลุ่มต่างๆ ในสมุทรสงครามไม่ เพียงแต่ต้องการฉายภาพการก่อรูปของเรือนทรงไทยในฐานะ “เรือนพื้นถิ่น” อันมีเหตุปัจจัยการก่อตัวจากบริบทแวดล้อม และความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นทรงไทยที่เกิดจากการปรับตัว ภายใต้เส้นความสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศ วัฒนธรรม และชาติพันธุ์ อันส่งผลต่อรูปแบบและการใช้พื้นที่ว่างของเรือน โดยผู้ศึกษาตระหนักว่าข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์นั้นยังมีความไม่สมบูรณ์อีกมากเนื่องจากยังมีพื้นที่ที่น่าสนใจที่ยังไม่ได้ทำการศึกษาอีก ยกตัวอย่างเช่น เรือนพื้นถิ่นทรงไทยของชุมชนยี่สาร ซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานเป็นกลุ่ม (Cluster) ต่างจากกลุ่มอื่นๆ ในสมุทรสงคราม และเรือนพื้นถิ่นทรงไทยของคนมุสลิมที่ทำน้ำตาลมะพร้าว ต. ปลายโพรงพาง เป็นต้น

กรอบแนวคิดในการศึกษา

นิเวศวัฒนธรรม: “แนวคิดนิเวศวัฒนธรรม” หรือ “นิเวศวิทยาวัฒนธรรม” มีความหมายว่า “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์-สังคม กับสภาพแวดล้อม – รูปแบบการดำรงชีวิต และระบบนิเวศซึ่งนำไปสู่วิถีชีวิต”⁵ และ “ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการผสมกันระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ โดยแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ และการตั้งถิ่นฐาน ผ่านกาลเวลามาจนกระทั่งปัจจุบัน ภายใต้อิทธิพลของข้อจำกัดทางกายภาพ และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นตัวกำหนดรูปแบบ ตลอดจนสืบต่อผ่านกระบวนการทางสังคม เศรษฐกิจ และแรงกดดันทางวัฒนธรรม”⁶

แนวคิดเรื่องนิเวศวัฒนธรรมนั้นเป็นแนวทางการศึกษาด้านวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อม เนื่องจากเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวกลุ่มคน หรือชุมชนมากที่สุด จำเป็นต้องอาศัยการศึกษาและวิถีวิทยาในสาขาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องมาเป็นเครื่องมือในลักษณะสหวิทยาการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น⁷

ความหลากหลายทางวัฒนธรรม: หมายความว่า การอยู่ร่วมกันในสังคมหนึ่งๆ ภายใต้ความแตกต่างหลากหลาย⁸ โดยภายใต้ความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมนั้นเกิดจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม ได้แก่⁹

- การปรับตัว (Adaptation): เป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อจัดระบบความสัมพันธ์ให้สอดคล้องเหมาะสม โดยหมายรวมทั้งการเปลี่ยนแปลงของมนุษย์และการที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม

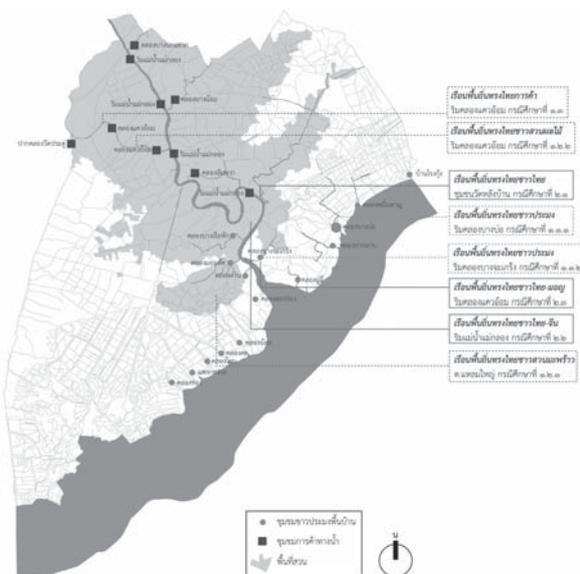
- การสังสรรค์ (Acculturation): เกิดขึ้นเมื่อมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและมีการรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน หากผลลัพธ์สุดท้ายวัฒนธรรมเกิดการผสมรวมกันไม่ว่าว่าจะได้รับอิทธิพลจากข้างใดมากกว่าก็ตามจะเป็นการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม (Assimilation)

- การบูรณาการทางวัฒนธรรม (Cultural integration) และทวิลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Double ethnic identity): ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมที่ไม่มีการครอบงำซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดสังคมแบบพหุวัฒนธรรม (Multi-Culture) ซึ่งจะพัฒนาไปสู่การเป็นทวิลักษณ์ทางวัฒนธรรมในกรณีที่สมาชิกจากสองกลุ่มวัฒนธรรมมีการเกี่ยวโยงกันอย่างใกล้ชิด

- ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม (Cultural conflict): เป็นปรากฏการณ์ที่แต่ละกลุ่มวัฒนธรรมเกิดการไม่ยอมรับซึ่งกันและกัน สามารถนำไปสู่ความขัดแย้งและความรุนแรงได้

เรือนพื้นถิ่นทรงไทย: จากการลงภาคสนามศึกษาเรือนไทยในสมุทรสงครามนั้นพบว่ามีความแตกต่างหลากหลาย เกินกว่านิยามของคำว่า “เรือนไทย” หรือ “เรือนทรงไทย” ผู้ศึกษาจึงนำความหมายของคำว่า “เรือนพื้นถิ่น” เข้ามาผสมซึ่งมีความหมายว่า “รูปแบบของอาคารที่ชาวบ้านสร้างขึ้นในแต่ละท้องถิ่นและเน้นเอาเฉพาะอาคารประเภทพักอาศัย คือ ตัวเรือนนั่นเองซึ่งรูปแบบย่อมมีลักษณะแปลกแยกแตกต่างกันออกไปตามลักษณะของวัฒนธรรม สภาพแวดล้อม และสภาพดินฟ้าอากาศที่แตกต่างกัน”¹⁰ และ “สิ่งก่อสร้างต่างๆ ตลอดจนสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มนุษย์สร้างขึ้นในแต่ละท้องถิ่นที่มีลักษณะแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมเพื่อสนองความต้องการของชุมชนนั้นๆ”¹¹

ดังนั้นคำว่า “เรือนพื้นถิ่นทรงไทย” จึงขยายความหมายให้คำว่า “เรือนทรงไทย” ครอบคลุมถึงสภาพแวดล้อม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ โดยเฉพาะเป็นคำที่เปิดกว้างให้ความแตกต่างหลากหลายอันเนื่องมาจากบริบทแวดล้อม

ภาพที่ 1: แผนที่จังหวัดสมุทรสงคราม และตำแหน่งของชุมชนกรณีศึกษา

ความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นทรงไทยสมุทรสงครามจากความหลากหลายทางนิเวศวัฒนธรรม

ความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ เป็นปัจจัยให้เกิดการตั้งถิ่นฐานของผู้คนจากหลายแหล่งแห่ง ที่เพื่อใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติโดยใช้ความสามารถในการเรียนรู้ และปรับตัวอย่างเหมาะสม จะเห็นได้จากวิถีชีวิต อาชีพ และเวลา ที่ถูกกำหนดด้วยลักษณะและพฤติกรรมของน้ำ ความแตกต่างกันของระบบนิเวศยังผลให้เกิดความหลากหลายของอาชีพและวิถีชีวิต การศึกษาในประเด็นนี้แบ่งกลุ่มความแตกต่างของอาชีพซึ่งเป็นผลมาจากความแตกต่างของสภาพแวดล้อมเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

- เรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวประมง: ในพื้นที่ที่ติดต่อกับชายทะเล จากชุมชนริมคลองบางบ่อ ชุมชนริมคลองบางจะเกร็ง และชุมชนริมฝั่งแม่น้ำแม่กลอง
- เรือนชาวสวน: ในระบบนิเวศน้ำกร่อยไปจนถึงน้ำจืด ในคลองแควอ้อม และตำบลแหลมใหญ่
- เรือนค้าขาย: บริเวณศูนย์รวมของเส้นทางสัญจรในคลองแควอ้อม

เรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวประมง

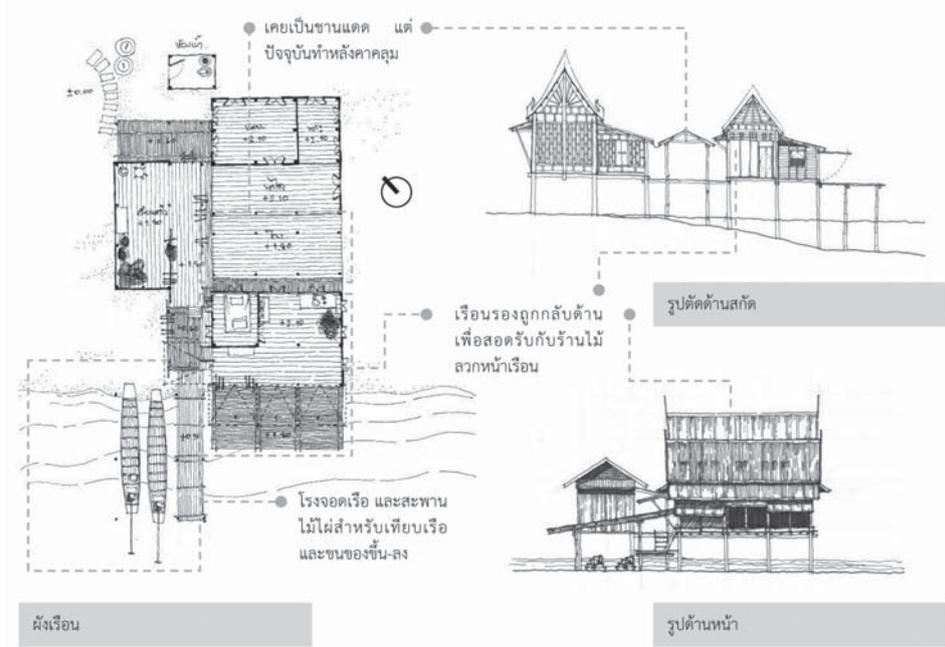
ชาวประมงในจังหวัดสมุทรสงครามตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณใกล้กับชายฝั่ง และในคลองที่เชื่อมต่อกับทะเลโดยตรง เรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวประมงมักสร้างอยู่ชายน้ำชายคลอง มีส่วนยื่นล้ำออกไปในลำน้ำเพื่อสะดวกในการขนส่งของทะเล วางอุปกรณ์ประมง และจอดเรือ ในกลุ่มเรือนพื้นถิ่นทรงไทยของชาวประมงมีความแตกต่างกันในระดับพื้นที่ใช้สอยโดยแบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มเรือนพื้นถิ่นทรงไทยของชาวประมงชายฝั่ง และ 2) กลุ่มเรือนพื้นถิ่นทรงไทยของชาวประมงขนาดกลาง

1) เรือนพื้นถิ่นทรงไทยของชาวประมงพื้นบ้านชายฝั่ง ใช้กรณีศึกษาจากเรือนพื้นถิ่นทรงไทยของชาวประมงพื้นบ้านชายฝั่งริมคลองบางบ่อ ซึ่งเป็นคลองน้ำเค็มเนื่องจากเชื่อมต่อกับทะเลโดยตรง กรณีศึกษาเรือนนี้มีความน่าสนใจคือ เดิมเป็นเรือนที่ตั้งอยู่ที่คลองบางน้อย อ.บางคนที ซึ่งอยู่ทางตอนบนของจังหวัดสมุทรสงคราม มีบริบทเป็นสวนมะพร้าวซึ่งแตกต่างจากบริบทที่ตั้งถิ่นฐานในปัจจุบัน รวมไปถึงเรือนถูกใช้ในวิถีชีวิตแบบชาวประมงพื้นบ้านชายฝั่งจึงปรากฏการเปลี่ยนแปลงเรือนเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตรูปแบบใหม่ซึ่งแตกต่างจากเดิมอย่างสิ้นเชิง

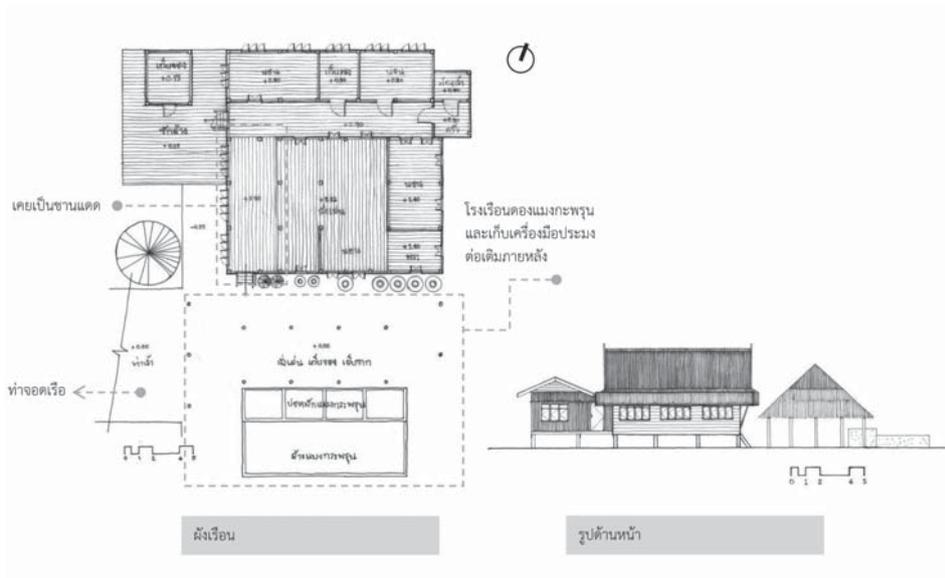
เรือนกรณีศึกษาของชาวประมงพื้นบ้านชายฝั่งมีลักษณะที่สำคัญซึ่งสอดคล้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตโดยตรงคือ มีร้านไม้ไผ่หรือชานที่ต่อยื่นออกมาจากตัวเรือน เพื่อใช้เป็นพื้นที่ในการเก็บเครื่องมือประมง รวมไปถึงการคัดสรร และแปรรูปสัตว์ทะเล เช่น การตาก ต้ม หรือแกะ เป็นต้น พื้นที่ใช้สอยดังกล่าวนี้มีลักษณะเป็นพื้นที่โล่งโล้งทั้งนี้เพื่อสะดวกในการระบายอากาศ และขนส่งหรือเคลื่อนย้ายเครื่องมือประมงและผลผลิตจากทะเลได้อย่างสะดวก ร้านไม้ไผ่หรือชานพบทั้งแบบที่มี และไม่มีหลังคาคลุม พื้นที่ใช้สอยที่สำคัญอีกพื้นที่หนึ่งคือส่วนจอดเรือ พบทั้งเป็นโรงแยกออกจากตัวเรือน แบบผูกกับเสาร้านไม้ไผ่ และใช้ใต้ถุนเป็นที่จอดเรือในกรณีที่ได้ถุนนั้นสูงกว่าระดับน้ำขึ้นสูงสุดอยู่มาก

230 หน้าजू: ว่าด้วยสถาปัตยกรรม การออกแบบ และสภาพแวดล้อม
วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ภาพที่ 2: เรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวประมงชายฝั่งริมคลองบางบ่อ

ภาพที่ 3: เรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวประมงชายฝั่งขนาดกลาง

2) เรือนพื้นดินทรงไทยชาวประมงขนาดกลาง เป็นเรือนของชาวประมงเรืออวนลากขนาดเล็ก มักตั้งถิ่นฐานบริเวณปากคลอง หรือในคลองที่มีน้ำลึกพอที่เรือจะเข้าได้ ส่วนใหญ่มักมีการแปรรูปของทะเลด้วยเช่น ตากปลา ดองปลา ดองแมงกะพรุน เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงต้องมีพื้นที่เฉพาะเพื่อขนส่ง คัดแยก แปรรูป รวมไปถึงต้องรองรับแรงงานที่มากขึ้นด้วย

เรือนกรณีศึกษาหลังนี้ตั้งอยู่ในชุมชนริมคลองบางจะเกร็ง ในเขตเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม มีอาชีพประมงและแปรรูป เนื่องด้วยการทำประมงขนาดกลางนั้นจะได้ของทะเลเป็นจำนวนมากอีกทั้งยังต้องใช้แรงงานในการคัดแยกและแปรรูปเป็นจำนวนมากด้วยเช่นกัน พื้นที่ที่ต่ออยู่นอกจากตัวเรือนจึงต้องมีขนาดใหญ่ มักทำเป็นโรงยื่นออกจากตัวเรือน เรือที่ใช้เป็นเรือขนาดใหญ่จึงต้องทำสะพานยื่นออกไปยังบริเวณที่น้ำลึกพอที่เรือจะจอดได้ ด้วยเหตุนี้เองจึงจำเป็นต้องตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำ ปากคลอง หรือในคลองที่กว้างและลึกเพียงพอ

ภาพที่ 4: เรือนพื้นดินทรงไทยชาวประมง แสดงให้เห็นการใช้พื้นที่สะพานไม้ไผ่และโรงเรือในการขนถ่ายของทะเล

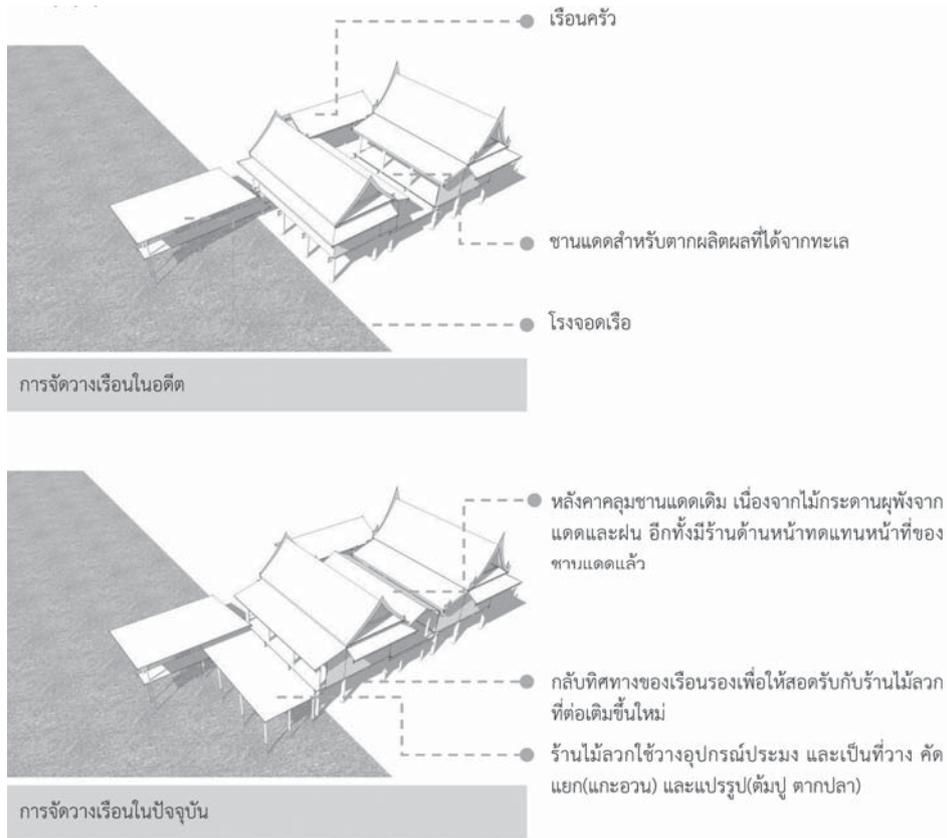
ภาพที่ 5: เรือนพื้นดินทรงไทยชาวประมง แสดงให้เห็นโรงเรือนประมงที่แยกออกจากตัวเรือน

เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจภายในครัวเรือน ซึ่งก็คือการขยายตัวของพื้นที่ประกอบกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ จากชานแดดที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับตัวเรือน เป็นร้านยื่นออกจากตัวเรือน และกลายเป็นโรงแยกจากตัวเรือนในท้ายที่สุด กระบวนการเปลี่ยนแปลงนี้ยังผลให้มีการสร้างหลังคาคลุมพื้นที่ชานแดดเดิม เนื่องจากการเป็นพื้นที่โล่งรับแดดและฝนทำให้มีกระดานผุเร็วมากขึ้น (ภาพที่ 6)

232 หน้าจั่ว: ว่าด้วยสถาปัตยกรรม การออกแบบ และสภาพแวดล้อม
วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ภาพที่ 6: พัฒนาการ และการปรับพื้นที่ใช้สอยของเรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวประมง

ภาพที่ 7: การใช้ชานแดดเพื่อตากกะปิในอดีต
ภาพจากคุณสุรจิต ชีรเวทย์

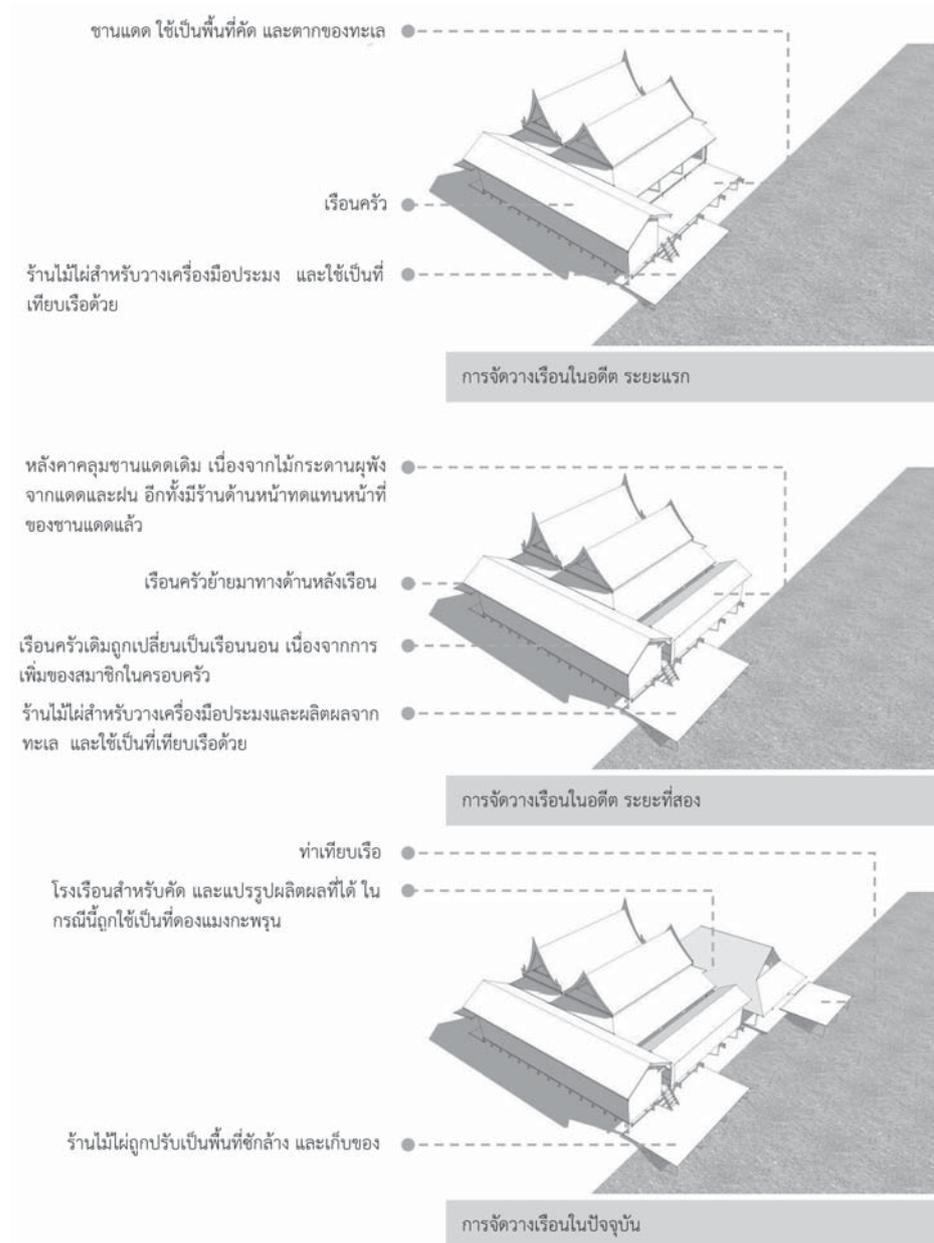

ภาพที่ 8: การตากเปลือกปูที่เหลือจากการแกะปู
บริเวณร้านไม้ลวกที่ต่อเติมภายหลัง

ข้อค้นพบประการหนึ่งของการปรับพื้นที่ใช้สอยของเรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวประมงพื้นบ้านชายฝั่งหลังนี้คือ มีการเปลี่ยนแปลงทิศทางของเรือนหลังที่อยู่ริมน้ำ ทั้งนี้เนื่องจากเคยเป็นเรือนชาวสวนก่อนจะย้ายมาบริเวณดังกล่าว มีการเปลี่ยนวิถีชีวิตจากชาวสวนมาเป็นชาวประมงพื้นบ้าน ผู้ใช้สอยเรือนจึงกลับเรือนเพื่อให้หันหน้าสู่คลองเพื่อให้สะดวกในการประกอบอาชีพมากขึ้น (ภาพที่ 9)

ภาพที่ 9: พัฒนาการ และการปรับพื้นที่ใช้สอยของเรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวประมงขนาดกลาง

เรือนพื้นถิ่นทรงไทยของชาวสวน

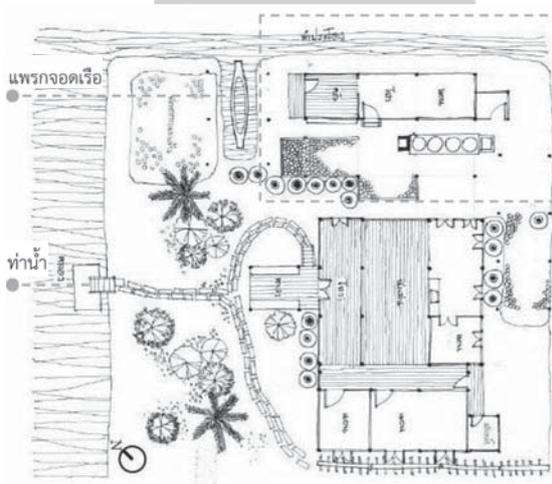
เนื่องด้วยสมุทรสงครามเป็นเมืองปากแม่น้ำ จึงเป็นที่สะสมของดินตะกอนธรรมชาติที่ถูกพัดพา
มาจากป่าต้นน้ำซึ่งเต็มไปด้วยแร่ธาตุอาหาร การสะสมของตะกอนดินนั้นสัมพันธ์กันกับฤดูน้ำหลากซึ่ง
จะเป็นช่วงที่กระแสน้ำพัดพาดินตะกอนมาสะสมที่ปากแม่น้ำ จึงถือได้ว่าระบบธรรมชาติจะเติมเต็มปุ๋ย
ให้กับผืนดินทุกๆรอบปี ด้วยความอุดมสมบูรณ์อันเกิดจากระบบธรรมชาติจึงนำพาผู้คนมาตั้งถิ่นฐาน
ชุกชุมน้ำยากันดินเพื่อทำสวนแบบยกร่อง ทั้งสวนมะพร้าว สวนลิ้นจี่ สวนส้มโอ และสวนเตียน(สวน
ผัก)

เรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวสวนมักตั้งอยู่ใกล้กับเส้นทางคมนาคมทางน้ำ แต่จะไม่สร้างเรือนชิด
ลำน้ำมากนักเนื่องจากลำน้ำใช้เป็นเพียงเส้นทางคมนาคมขนส่งเท่านั้น ส่วนพื้นที่ประกอบอาชีพซึ่งก็
คือ “ชนิดสวน” นั้นจะอยู่ทางด้านหลังเรือน กล่าวคือ เรือนจะตั้งอยู่ระหว่างสวนกับคลอง การศึกษา
เรือนพื้นถิ่นทรงไทยของชาวสวนทั้งสองประเภทนั้นมีความแตกต่างกันในมิติของการดำเนินการวาง
เรือน

การศึกษาในประเด็นนี้ใช้กรณีศึกษาจากเรือนพื้นถิ่นทรงไทยของชาวสวนมะพร้าวใน ต.แหลม
ใหญ่ อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม และเรือนพื้นถิ่นทรงไทยของชาวสวนผลไม้ในคลองแควอ้อม

รูปด้านข้าง

ผังเรือน และผังบริเวณ

โรงเรือนเคียวตาล ด้านหนึ่ง
กันห้อง ทำหน้าที่เป็นเรือนขยาย
อีกเรือนหนึ่ง
โรงเรือนเคียวตาลจำเป็นต้องอยู่
คู่กับแพรกจอดเรือ เนื่องจากต้อง
ขนส่งน้ำตาลลงเรือเพื่อนำไปขาย
และสะดวกในการขนไม้ฟืน

ภาพที่ 10: เรือนพื้นถิ่นทรงไทย
ชาวสวนมะพร้าว

1) เรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวสวนมะพร้าวน้ำตาล ใช้เรือนกรณีศึกษาใน ต.แหลมใหญ่ อ.เมืองฯ จ.สมุทรสงคราม จากผังบริเวณแสดงให้เห็นว่าการวางตำแหน่งเรือนอยู่ห่างจากลำคลองเนื่องจากต้องเชื่อมต่อกับพื้นที่สวนมะพร้าวมากกว่าลำคลอง เพราะกิจวัตรประจำวันของชาวสวนจะต้องขึ้นมะพร้าว ทุกๆ วัน วันละสองรอบ คือ รอบเช้า (บางส่วนขึ้นแต่เช้ามืด) และรอบบ่าย (บางส่วนต้องขึ้นตั้งแต่บ่ายถึงมืด) เมื่อได้น้ำตาลสดจากต้นมะพร้าวแล้วชาวสวนจะต้องนำมาเคี่ยวเพื่อทำเป็นน้ำตาลปึก ในอดีตนั้นจะต้องเทน้ำตาลลงในหม้อดินเผาที่เรียกว่า “หม้อตาล” เพื่อสะดวกในการขนส่งโดยจะวางซ้อนกันในเรือ การเคี่ยวนั้นจะต้องใช้เตาปล่องสำหรับเคี่ยวตาลโดยเฉพาะ อีกทั้งต้องเคี่ยวทุกวัน จึงต้องทำเป็นโรงเคี่ยวตาลแยกออกจากตัวเรือน ดังนั้นในผังบริเวณของเรือนพื้นถิ่นชาวสวนมะพร้าวน้ำตาลจึงประกอบด้วย เรือน สวน แพรกจอดเรือหรือโรงเก็บเรือ และโรงเคี่ยวตาล

2) เรือนพื้นถิ่นทรงไทยของชาวสวนผลไม้ ใช้กรณีศึกษาจากเรือนพื้นถิ่นทรงไทยริมคลองแควอ้อม อ.บางคนที จ.สมุทรสงคราม ซึ่งเป็นเรือนของชาวสวนลิ้นจี่ซึ่งเป็นผลไม้ที่นิยมปลูกในพื้นที่ ตำแหน่งการวางเรือนมีความเชื่อมต่อกับคลองมากกว่าชาวสวนมะพร้าว เนื่องจากการทำสวนผลไม้ นั้นเก็บผลผลิตจากผลไม้หลักปีละครั้ง ส่วนผลไม้ชนิดรองที่ปลูกแซม เช่น ละมุด มะดัน มะม่วง ชมพู่หรือกล้วย นั้นจะเก็บลงเรือไปแลกเปลี่ยนซื้อขายตามตลาดน้ำตามวันนัด อีกทั้งผลไม้ที่ได้นั้นสามารถขายได้เลยโดยไม่ต้องแปรรูปซับซ้อนจึงไม่ต้องมีโรงเรือนแยกต่างหาก แต่ก็มีศาลาท่าน้ำเป็นพื้นที่ถ่ายผลไม้ลงเรือ

ภาพที่ 11: เรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวสวนผลไม้

เรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวสวนที่พบจากการศึกษาบางเรือนมีخانแดด(นอกชานไม่มีหลังคาคลุม) และรั้วล้อมชาน เรือนลักษณะนี้พบในพื้นที่ ต.บางคนที และดำเนินสะดวก ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นสวนมะพร้าวผล (ท่ากะทิ) สวนเตียน และไผ่ยาจืด ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากผลผลิตที่ได้จะต้องนำมาแปรรูปด้วยการตากแดด เช่น เนื้อมะพร้าวกะทิ และไผ่ยาจืด เป็นต้น

เรือนพื้นถิ่นทรงไทยการค้า

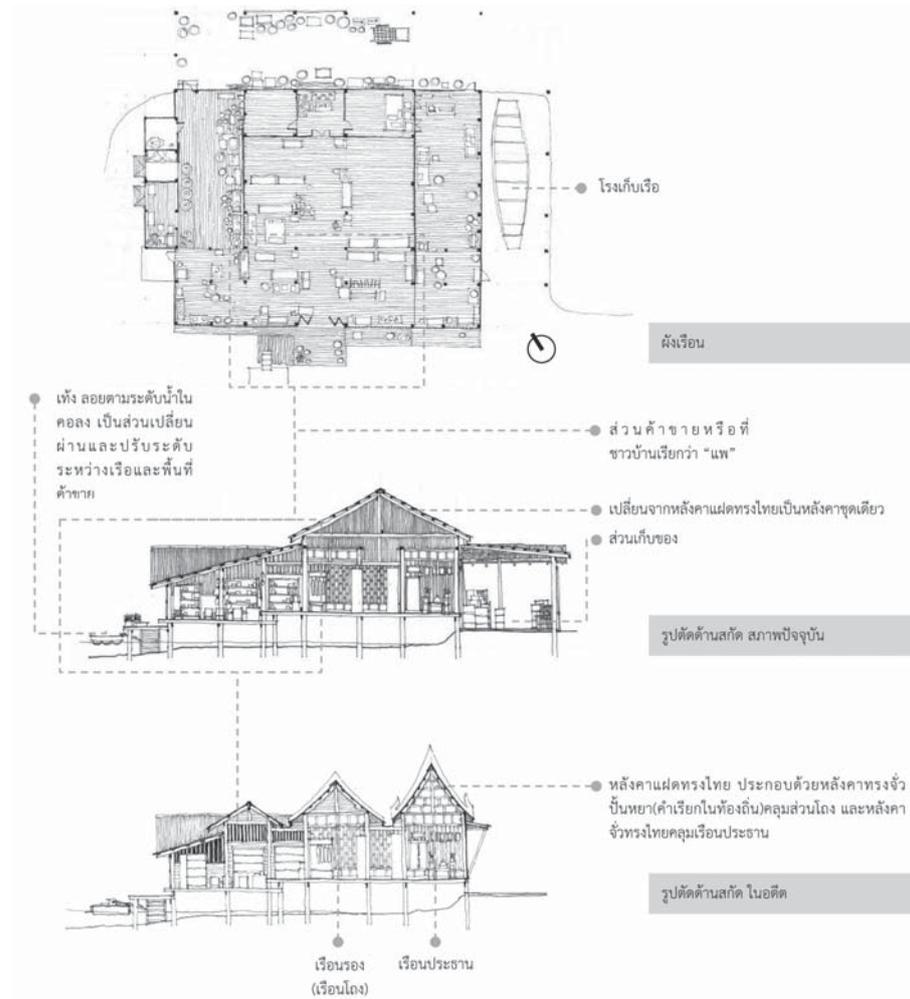
ทั้งแม่น้ำ คลอง คลองข่อย แพรก ลำราง และลำประโดง ในพื้นที่สมุทรสงครามเรียงร้อยสัมพันธ์กันราวกับโครงข่ายใยแมงมุม ทั้งทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการน้ำ และเป็นเส้นทางหลักในการคมนาคมขนส่ง ในบริเวณจุดตัดของเส้นทางน้ำจึงเป็นดั่งพื้นที่สาธารณะที่ผู้คนจากทุกเส้นทางจะต้องผ่าน ด้วยเหตุนี้จึงเกิดชุมชนการค้าขึ้น โดยในระยะแรกปรากฏในลักษณะของชุมชนการค้าแบบชั่วคราว โดยทั้งเรือ และแพต่างบรรทุกสินค้า ข้าวของเครื่องใช้ มาแลกเปลี่ยนซื้อขายกันในวันเวลา “นัด” ในระยะต่อมาจึงเกิดชุมชนการค้าแบบถาวร เกิดร้านค้าในลักษณะเรือนแถวไม้ริมน้ำ เรือนพื้นถิ่นทรงไทยที่เป็นร้านค้า และเรือนแพที่ลงเสาไม่เคลื่อนที่อย่างถาวรแล้ว แม้ว่ารูปแบบของร้านค้าจะเปลี่ยนไปแต่ผู้เฒ่าผู้แก่ที่ทันได้เห็นร้านค้าแบบเรือนแพก็ยังคงเรียกร้านค้าทุกๆแบบว่า “แพ” เช่นที่เคยคุ้นมาในอดีต

การศึกษาในประเด็นนี้ใช้กรณีศึกษาจากเรือนไทยพื้นถิ่นการค้า ในชุมชนการค้าที่เคยรุ่งเรืองในอดีตนั่นก็คือ ชุมชนการค้าริมคลองแควอ้อม

คลองแควอ้อมหรือที่คนรุ่นเก่าก่อนเรียกกันว่าแม่น้ำอ้อมนั้นเดิมคือแม่น้ำแม่กลองสายเดิม แต่เมื่อแม่น้ำเปลี่ยนทางแม่น้ำอ้อมก็ตื่นขึ้นและแคบลง คลองแควอ้อมสลับกับแม่น้ำแม่กลองสองจุดคือ บริเวณบ้านไร่ ทางใต้ของตัวเมืองราชบุรีประมาณ 6 กิโลเมตร และบริเวณวัดปากน้ำ อ.อัมพวา จ.สมุทรสงคราม ด้วยเหตุนี้คลองแควอ้อมจึงเป็นเส้นทางเชื่อมต่อระหว่างเมืองแม่กลองกับเมืองราชบุรีอีกเส้นทางหนึ่ง อีกทั้งยังมีคลองวัดประดู่แยกออกจากคลองแควอ้อมผ่าน อ.ปากท่อ ซึ่งเป็นพื้นที่นาข้าว คลองแควอ้อมจึงถือได้ว่าเป็นศูนย์รวมสินค้าทั้งข้าว พืชผักผลไม้ อาหารทะเล เป็นต้น

ส่วนค้าขายนั้นมีลักษณะเป็นเรือนโถง สามารถเปิดโล่งได้ทั้งหมด เพื่อให้ลูกค้าสามารถมองเห็นสินค้าทั้งหมดได้

ด้วยเงื่อนไขของระดับน้ำซึ่งระดับน้ำขึ้นสูงสุดและน้ำลงต่ำสุดนั้นแตกต่างกันมากจึงต้องมีส่วนเปลี่ยนผ่านระหว่างเรือกับเรือนส่วนค้าขาย จากการศึกษาที่พบอยู่ 2 รูปแบบคือ ใช้นันไคเป็นที่เทียบเรือและขึ้นเรือน (ภาพที่ 14) และใช้แท่งและสะพานไม้ที่เชื่อมต่อระหว่างแท่งกับเรือนเป็นตัวเปลี่ยนระดับ (ภาพที่ 13) นอกจากนี้ ยังพบเรือนพื้นถิ่นทรงไทยที่ปรับเปลี่ยนมาจากเรือนแพ สังเกตได้จากเรือนตั้งอยู่บนเสาที่แยกต่างหากจากเสาโครงสร้างเรือน และเป็นเรือนขนาดเล็กสะดวกในการล่องในคลองเล็ก

ภาพที่ 12: เรือนพื้นถิ่นทรงไทยการค้า

ภาพที่ 13: เรือนพื้นถิ่นทรงไทยการค้า เดิมเคยเป็นเรือนแพ เรือนหลังนี้ใช้ “แท้ง” เป็นตัวเชื่อมต่อระหว่างระดับน้ำกับตัวเรือน

ภาพที่ 14: เรือนพื้นถิ่นทรงไทยการค้า เดิมเคยเป็นเรือนแพ เรือนหลังนี้ใช้ “บันได” เป็นตัวเชื่อมต่อระหว่างเรือกับตัวเรือน

จากสภาพแวดล้อม สุวิถีชีวิต และอาชีพ: เงื่อนไขการก่อรูปและปรับตัวของ เรือนพื้นถิ่นทรงไทยในจังหวัดสมุทรสงคราม

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะสายน้ำเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่สูงผลให้เกิดความแตกต่างหลากหลายของวิถีชีวิต และการประกอบอาชีพ ซึ่งทั้งหมดเป็นสิ่งเชื่อมโยงไปถึงการก่อรูปและปรับตัวของเรือนพื้นถิ่นทรงไทยกลุ่มต่างๆ ใน จ.สมุทรสงคราม หรืออาจกล่าวได้ว่าการก่อรูปและปรับตัวของเรือนพื้นถิ่นทรงไทยนั้นถูกกำหนดจากพฤติกรรมของคนในฐานะผู้อยู่อาศัยและใช้สอยเรือนที่มีต่อสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะสายน้ำนั่นเอง จากกรณีศึกษาข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างหลากหลายทั้งในมิติของรูปแบบ การจัดพื้นที่ใช้สอย ความสูง และตำแหน่งของเรือน

แผนภาพแสดงการจัดวางพื้นที่ใช้สอย (Function Diagram) (ภาพที่ 15) แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างใน 2 ประเด็น คือ 1) การจัดพื้นที่ใช้สอยและเส้นทางสัญจร และ 2) ความสัมพันธ์กับลำคลอง

1) การจัดพื้นที่ใช้สอยและเส้นทางสัญจร

เรือนพื้นถิ่นทรงไทยทั้ง 3 กลุ่ม มีพื้นที่สำคัญเป็นส่วนเชื่อมต่อและประกอบพื้นที่ส่วนอื่นเข้าด้วยกัน คือ “ชาน” ซึ่งจะเชื่อมต่อกับ “โถง” “เรือนประธาน” และ “ครัว” เช่นเดียวกัน แต่พื้นที่ที่ทำให้การจัดวางพื้นที่ใช้สอยของเรือนพื้นถิ่นทรงไทยแตกต่างกันก็คือ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพหรืออาจเรียกว่า “พื้นที่เฉพาะ” ของแต่ละกลุ่ม โดย

เรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวประมง จะมีส่วน “ร้านไม้ไผ่” หรือ “สะพานไม้ไผ่” ประกอบเข้ากับชุดเรือนหลักที่กล่าวข้างต้น และจ่ายเข้าสู่พื้นที่ “ท่าเรือ” หรือ “โรงเรือ” โดยตรง พื้นที่เฉพาะนี้จะประกอบอยู่ส่วนหน้าเรือน(ด้านลำคลอง)เสมอ เนื่องจากกิจกรรมการใช้ส่วนใหญ่สัมพันธ์กับลำคลองมากกว่า ได้แก่ จอดเรือ เก็บเครื่องมือประมง และแปรรูปของทะเล

เรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวสวน ให้ความสำคัญกับการเชื่อมต่อกับสวนมากกว่าเรือนพื้นถิ่นทรงไทยกลุ่มอื่น เนื่องจากความเข้มข้นในการใช้พื้นที่อยู่ระหว่างเรือนกับสวน ดังนั้นจึงพบทางสัญจรเชื่อมต่อกับสวนหลายเส้นทาง โดยแต่ละเส้นทางจะนำไปสู่พื้นที่เฉพาะ ได้แก่ “ทำน้ำ”, “โรงเคี้ยวตาล”, และ “แพรกจอดเรือ” ซึ่งพื้นที่เฉพาะดังกล่าวมักเป็นกลุ่มพื้นที่ที่เชื่อมต่อ และสัมพันธ์กับลำคลองมากกว่าตัวเรือนหลักเสมอ (จากการศึกษาเฉพาะเรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวสวนที่ยังมีการใช้ลำคลองในการคมนาคม)

ส่วนเรือนพื้นถิ่นทรงไทยการค้า มีพื้นที่เฉพาะซึ่งเกี่ยวข้องกับการค้าขายคือ “แพขายของ”¹² ซึ่งเชื่อมต่อกับลำคลองโดยตรงเพื่อสะดวกต่อการเทียบเรือซื้อสินค้า อีกพื้นที่หนึ่งคือ “โรงเรือ” มักอยู่ใกล้ครัวและชานเพื่อสะดวกในการขนถ่ายสินค้าขึ้นไปเก็บ ในกรณีร้านขนาดใหญ่จะพบโรงเรือขนาดใหญ่เพื่อให้เรือขนส่งสินค้าที่มาจากพื้นที่ห่างไกลได้ใช้จอดพักค้างคืนอีกด้วย

2) ความสัมพันธ์กับลำคลอง

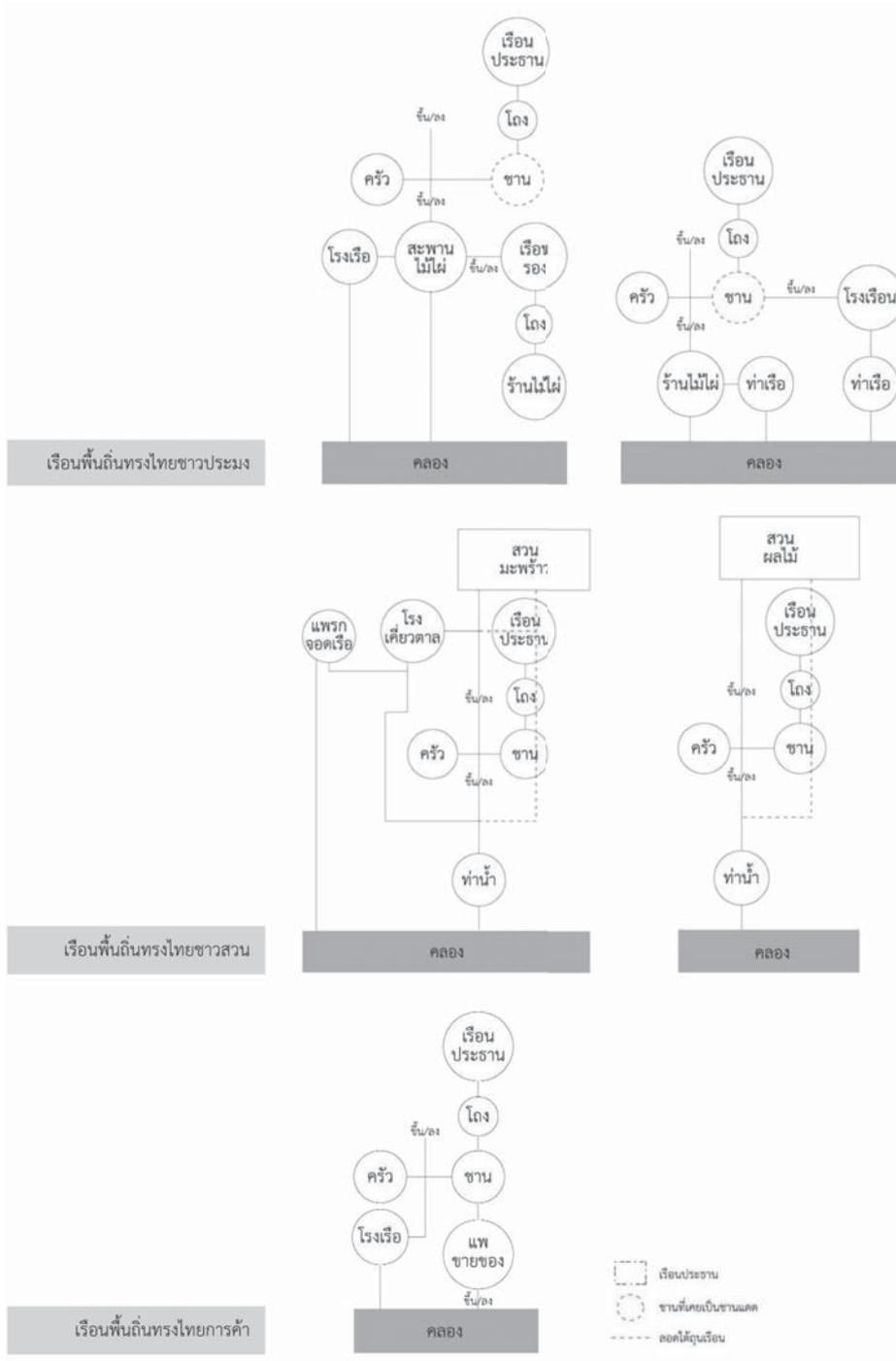
เรือนกรณีศึกษาที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมดยังคงใช้ลำคลองเป็นเส้นทางคมนาคม และเป็นแหล่งน้ำหลักที่นำเข้าสู่สวน ดังนั้นจึงสามารถนำมาเปรียบเทียบกันประเด็นความสัมพันธ์กับลำคลองได้

เรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวประมง เป็นเรือนที่สัมพันธ์กับลำคลองมากกว่าเรือนกลุ่มอื่นเนื่องจากวิถีการประกอบอาชีพประมงจะต้องสัมพันธ์กับลำคลองเป็นหลัก จะเห็นได้จากเส้นความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ใช้สอยกับลำคลองที่มีจำนวนมากกว่าเรือนกลุ่มอื่นๆ เรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวสวน มีความแตกต่างกันระหว่างเรือนของชาวสวนมะพร้าว และเรือนชาวสวนผลไม้ (ลิ้นจี่) โดยมีเงื่อนไขจากวิถีการผลิตที่แตกต่างกัน เรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวสวนมะพร้าว มีพื้นที่ “แพรกจอดเรือ” เชื่อมต่อกับลำคลองเป็นหลัก ซึ่งตั้งอยู่บริเวณ “โรงเคี้ยวตาล” เนื่องจากชาวสวนมะพร้าวจะต้องขึ้นมะพร้าวและนำน้ำตาลที่ได้มาเคี้ยวและเก็บน้ำตาลมะพร้าวไว้ที่โรงเคี้ยวตาล เมื่อได้จำนวนพอดีกับลำเรือก็จะนำลงเรือและขนส่งไปยังแหล่งขายต่อไป ส่วนเรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวสวนผลไม้ (ลิ้นจี่) จะเชื่อมต่อกับลำน้ำด้วย “ท่อน้ำ” เนื่องจากการทำสวนผลไม้จะได้ผลผลิตจากผลไม้หลักเพียงปีละครั้งเท่านั้น แต่จะได้ผลไม้ชนิดอื่นที่ปลูกแซมผลไม้หลักเป็นประจำแต่ก็มีจำนวนไม่มาก ชาวสวนจะเก็บไว้ทำบุญ บริโภคเอง และแจกจ่ายคนรู้จัก ส่วนที่เหลือก็จะนำไปขาย ดังนั้นจึงไม่พบพื้นที่เก็บผลผลิต และโรงเรือที่เชื่อมต่อกับสวนโดยตรง เรือนพื้นถิ่นทรงไทยการค้า เป็นเรือนการค้าทางน้ำดังนั้นส่วน “แพขายของ” จึงต้องเชื่อมต่อกับลำคลองโดยตรง โดยมี “สะพานเทียบเรือ” “บันได” หรือ “แท้ง” เป็นส่วนเชื่อมระดับระหว่างเรือกับสวน “แพขายของ”

ด้วยวิถีชีวิต อาชีพ และการปฏิสัมพันธ์กับลำน้ำที่แตกต่างกันยังผลให้เรือนพื้นถิ่นทรงไทยแต่ละกลุ่มมีการวางตำแหน่งลงบนพื้นที่ดินที่แตกต่างกัน รวมถึงเงื่อนไขดังกล่าวยังเป็นตัวกำหนดระดับความสูงของไต้ถุนเรือน ซึ่งสัมพันธ์กับสัดส่วนของเรือนอีกด้วย

1) ตำแหน่งการวางเรือนบนพื้นที่ดิน

ตำแหน่งการวางเรือนบนพื้นที่ดินสอดคล้องกันกับความสัมพันธ์กับลำคลอง และสวนด้านหลัง ดังที่ได้กล่าวในหัวข้อที่แล้ว (ภาพที่ 16) โดยเรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวประมง จะต้องประกอบกิจกรรมที่สัมพันธ์กับลำคลองเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นพื้นที่ที่เกี่ยวข้องได้แก่ “สะพานไม้ไผ่” “ร้านไม้ไผ่” จึงต้องอยู่ใกล้กับลำคลอง โดยเฉพาะ “โรงเรือ” จะต้องตั้งอยู่บริเวณที่มีน้ำตลอดเวลา จึงมักพบโรงเรือยื่นล้ำออกจากกลุ่มเรือนหลัก เรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวสวน มักอยู่ห่างจากลำคลองพอสมควรโดยเน้นที่การเชื่อมต่อกับสวนทางด้านหลังมากกว่า แต่อย่างไรก็ตามเรือนกลุ่มนี้จะมี “ท่อน้ำ” ซึ่งพบทั้งแบบ “ศาลาท่อน้ำ” และ “บันไดท่อน้ำ” โดยมีทางเดินเล็กเชื่อมต่อกับเรือนหลัก ส่วนเรือนพื้นถิ่นทรงไทยการค้า จะเป็นเรือนที่ยื่นล้ำลงไปในคลองมากกว่าเนื่องจากส่วน “แพขายของ” ที่เชื่อมต่อโครงสร้างกับเรือนหลักจะต้องตั้งอยู่ในบริเวณที่มีระดับน้ำมากพอให้เรือจอดเทียบได้ตลอดเวลา

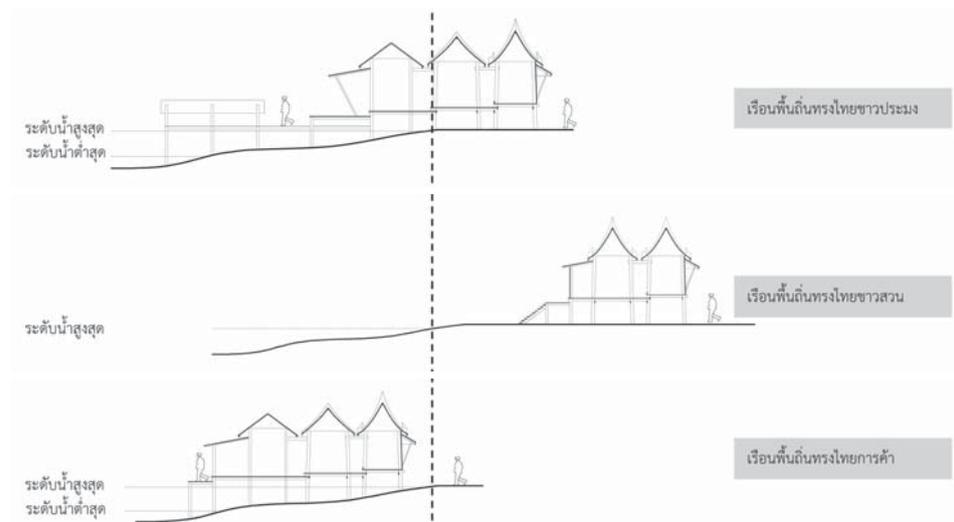

ภาพที่ 15: แผนภาพเปรียบเทียบความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอยของสถานีรถไฟไทยที่ต่างกัน เนื่องจากความหลากหลายของนิเวศวัฒนธรรม

2) ความสูงของเรือนพื้นถิ่นทรงไทย

ความสูงของเรือนขึ้นอยู่กับตำแหน่งของการวางเรือน ถ้าอยู่ใกล้ชายน้ำหรือยื่นลงไปบนน้ำ โอกาสในการใช้ใต้ถุนเรือนจะน้อยลงเนื่องจากพื้นดินใต้ถุนเรือนจะถูกน้ำท่วมในช่วงน้ำขึ้นสูงสุด ในกรณีของเรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวประมง จะกำหนดความสูงจากระดับน้ำเป็นหลัก ซึ่งส่วนที่เป็นฐานในการไล่ระดับความสูงของพื้นที่ส่วนต่างๆ ของเรือนคือ “สะพานไม้ไผ่” และ “ร้านไม้ไผ่” โดยทั้งสองส่วนจะต้องอยู่สูงกว่าระดับน้ำขึ้นสูงสุดประมาณ 50 เซนติเมตร เพื่อสะดวกในการขนส่งเครื่องมือประมง และของทะเลขึ้นลงเรือ จากการศึกษาพบว่าเรือนกลุ่มนี้มีใต้ถุนสูงประมาณ 1.00-1.50 เมตร แต่พื้นที่ใต้ถุนไม่สามารถใช้งานได้เนื่องจากระดับน้ำท่วมถึงในช่วงเวลาน้ำขึ้นสูงสุด เรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวสวน ตั้งอยู่ห่างจากลำคลองพอสมควร ดังนั้นระดับความสูงของเรือนจึงไม่ได้ถูกกำหนดจากระดับน้ำโดยตรง จากการศึกษาพบว่าส่วนใหญ่มักยกพื้นสูงประมาณ 1.50-2.00 เมตร เนื่องจากพื้นที่ใต้ถุนไม่ถูกน้ำท่วมจึงสามารถเข้าไปใช้งานได้ (ยกเว้นในช่วงฤดูน้ำหลาก หรือน้ำทะเลหนุนสูง) ส่วนเรือนพื้นถิ่นทรงไทยการค้า ถือได้ว่าเป็นเรือนที่มีระดับความสูงน้อยที่สุด เนื่องจากส่วน “แพขายของ” ซึ่งเชื่อมต่อโครงสร้างกับเรือนหลัก จะต้องอยู่ในระดับสูงกว่าระดับน้ำขึ้นสูงสุดเล็กน้อยเพื่อสะดวกในการเทียบเรือ และรับส่งสินค้า

ทั้งนี้ระดับน้ำในคลองจะไม่เท่ากันในแต่ละช่วงของปี โดยในช่วงตั้งแต่เดือนสิงหาคม - เดือนยี่ เป็นช่วงที่ระดับน้ำขึ้นสูงสุดเนื่องจากอิทธิพลจากน้ำทะเลบวกกับต้นทุนน้ำเหนือ แต่เหตุการณ์ดังกล่าวไม่ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญต่อความสูงของเรือน เนื่องจากระดับน้ำจะท่วมสูงแค่ช่วง 1-2 ชั่วโมงสุดท้ายของน้ำขึ้น และเกิดขึ้นในช่วง “น้ำเกิด”¹³ ตั้งแต่ ขึ้นและแรม 13-4 ค่ำเท่านั้น

ภาพที่ 16: แผนภาพเปรียบเทียบการวางตำแหน่งและความสูงเรือนพื้นถิ่นทรงไทย

ความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นทรงไทยสมุทรสงครามภาพสะท้อนจากการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์

“สมุทรสงคราม” หรือ “เมืองแม่กลอง” นั้นมีประวัติศาสตร์ยาวนาน โดยมีบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรครั้งแรกในแผ่นดินพระบรมไตรโลกนาถถึงตำแหน่ง “พระสมุทรสงคราม” และมีบันทึกสืบเนื่องเรื่อยมาจวบจนปัจจุบัน ยกตัวอย่างเช่น ช่วงหนึ่งของคำให้การของขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม ความว่า

“เรือปากใต้ ปากกว้าง 6 คอก 7 คอก ชาวบ้านยี่สาร บ้านแหลม เมืองเพชรบุรี แลบ้านบางตะบูน และบ้านบางทะลุ บ้านทุกกะปี น้ำปลา ปูเค็ม ปลาทุเลา ปลากะพง ปลาทุ ปลากระเบนย่าง มาจอดขายแถววัดพระนางเชิง”¹⁴

และความตอนหนึ่งจาก “นิราศเมืองเพชร” ของสุนทรภู่ ความว่า

“...ถึงแม่กลองสองฝั่งค้ำตั้งบ้าน	นำสำราญเรือนเรือดูเหลือหลาย
บ้างย่างปลาเค็มเรียงเรียงราย	ดูุ่นวายวิ้งไขว้ดูใหญ่่น้อย
ขายสำเร็จเปิดไถ่ทั้งไขพอก	กระเบนกระบอกปลาทุทั้งปูหอย
ลูกค้ารับนับกันเป็นพันร้อย	ปลาเล็กน้อยขมงโครยโกยกระบุง
นางแม่ค้าปลาเค็มก็เต็มสวาย	กำไรรวมร่วมประจบจนครบถุง
บ้างเหน็บปองปุ๋ยตุ่ยตุ่ยตุง	ต่างบำรุงรูปร่างสำอางตา...” ¹⁵

จากหลักฐานข้างต้นทำให้กล่าวได้ว่ามีการตั้งถิ่นฐานบริเวณอ่าวไทยตอนบน และบริเวณปากแม่น้ำแม่กลองเรื่อยมาตั้งแต่ปลายแผ่นดินกรุงศรีอยุธยา และจากถ้อยความใน “นิราศเมืองเพชร” ทำให้ทราบว่าบริเวณปากแม่น้ำแม่กลองนั้นเป็นศูนย์กลางการค้าอาหารทะเล เป็นชาวประมง และมีการทำนาเกลือ ซึ่งใช้เป็นวัตถุดิบในการถนอมอาหารต่างๆ โดยเฉพาะการทำปลาเค็ม รวมไปถึงเป็นชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานเป็นแนวยาวไปกับลำน้ำ (Linear village)

ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของเมืองสมุทรสงครามนั้นมีกลุ่มคนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในหลายช่วงเวลา ต่างเงื่อนไข และต่างชาติพันธุ์ ด้วยเหตุนี้จึงเกิดการปะทะสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรมหลักของคนไทยกับวัฒนธรรมรองของแต่ละชาติพันธุ์ ซึ่งติดตัวมาในรูปแบบสัมภาระทางวัฒนธรรม แผงไว้ในโลกทัศน์และคติความเชื่อ กลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองสมุทรสงครามและยังคงดำรงอัตลักษณ์ของตนอยู่ คือ กลุ่มชาติพันธุ์จีน และกลุ่มชาติพันธุ์มอญ

จากการศึกษาพบว่ากลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองกลุ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานและรับวัฒนธรรมการปลูกสร้าง “เรือนทรงไทย” เข้าสู่วิถีวัฒนธรรมของตน ในขณะที่รับวัฒนธรรมนั้นก็มีการปรับ ลดทอน และเพิ่มเติม วัฒนธรรมของตน เพื่อให้วิถีการอยู่อาศัยเดิมนั้นสวมทับกับการอยู่อาศัยในเค้าโครงใหม่ได้

เนื่องด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองเข้ามาตั้งถิ่นฐานประมาณ 100 ปีเป็นอย่างน้อย จึงมีการผสมผสานทางวัฒนธรรมและสายเลือดกับกลุ่มคนไทย ในบทความนี้จึงใช้คำเรียกว่า “ชาวไทย-จีน” และ “ชาวไทย-มอญ”

เรือนพื้นถิ่นทรงไทยของชาวไทย

การศึกษาเรือนพื้นถิ่นทรงไทยของชาวไทยใช้กรณีศึกษาจากเรือนพื้นถิ่นทรงไทยในชุมชนวัดหลังบ้าน ต.แม่กลอง อ.เมืองฯ จ.สมุทรสงคราม

ชุมชนซอยวัดหลังบ้าน เป็นชุมชนเก่าแก่ที่ตั้งอยู่ที่ปากคลองแม่กลอง ถูกเรียกขานตามตำแหน่งที่ตั้งของชุมชน คือ “มีวัดอยู่หลังบ้าน” ตามคำบอกเล่าของผู้อาวุโสในชุมชน ซึ่งวัดหลังบ้านเดิมชื่อ “วัดป่าเลไลยก์” มีประวัติอย่างไรไม่ปรากฏแน่ชัด ผู้ที่เคยเห็นโบสถ์ร้างก็มีชีวิตย้อนกลับไปได้สองชั่วอายุคน คนในรุ่นปัจจุบันเคยพบเพียงซากอิฐซากปูนบริเวณที่สร้างทางหลวงหมายเลข 325 สมุทรสงคราม-บางแพ ชาวบ้านสันนิษฐานว่าวัดป่าเลไลยก์ได้ยุบรวมกับวัดศรีจำปา หรือวัดเพชรสมุทรวิหารในเวลาต่อมา ในอดีตชุมชนวัดหลังบ้านรวมอยู่กับตำบลบ้านปรก ต่อมาจึงเปลี่ยนเป็นตำบลแม่กลองด้วยทำเลที่ตั้งอยู่บริเวณปากคลองแม่กลองซึ่งเป็นเส้นทางโบราณที่เชื่อมต่อกับมหาชัยและกรุงเทพมหานคร คือ เส้นทางคลองแม่กลอง คลองสุนัขหอน และคลองด่าน ก่อนที่จะขุดคลองดำเนินสะดวก และคลองภาษีเจริญ บริเวณด้านเหนือของชุมชนเป็นปากคลองบางประจันต์ ซึ่งเป็นเส้นทางเชื่อมกับพื้นที่นาเกลือ ชาวชุมชนวัดหลังบ้านบางส่วนจึงมีอาชีพทำนาเกลือ เมื่อถึงฤดูเก็บเกลือชาวบ้านจะนำเกลือใส่เรือมาเก็บไว้ที่ฉางเกลือบริเวณบ้าน ในชุมชนซอยวัดหลังบ้านเคยมีฉางเกลืออยู่ถึง 6 ฉาง อีก 1 ฉาง อยู่ฝั่งชุมชนวัดใหญ่

ชุมชนซอยวัดหลังบ้าน เป็นชุมชนเก่าแก่ที่เจริญเติบโตควบคู่มากับชุมชน “ตลาดบน” หรือ “ตลาดวัดใหญ่” ซึ่งเป็นตลาดบกริมแม่น้ำแม่กลองแห่งแรกของสมุทรสงคราม อีกทั้งยังเป็นที่ตั้งของส่วนราชการระดับจังหวัดในขณะนั้น ชุมชนวัดหลังบ้านจึงถือได้ว่าเป็นชุมชนอยู่อาศัยที่เกิดขึ้นเนื่องจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจของตลาดบน จากการลงพื้นที่ภาคสนามยังพบ “เรือนพื้นถิ่นทรงไทยริมน้ำ” หลายหลังซึ่งสะท้อนถึงวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับแม่น้ำลำคลองในอดีต และจากคำบอกเล่าของเจ้าของเรือนพื้นถิ่นทรงไทยหลังหนึ่งพบว่าบรรพบุรุษของเจ้าของเรือนนั้นเคยเป็นชาวกรุงศรีอยุธยา อพยพเข้ามา “ตั้งถิ่นฐาน” ในยุคเสียกรุงครั้งที่ 2 ซึ่งก็คือประมาณปี พ.ศ.2310

เรือนพื้นถิ่นทรงไทยของชาวไทยหันหน้าเรือนไปทางคลอง ซึ่งทำให้สันหลังคาของเรือนประธานขนานไปกับแนวคลอง ไม่อ้างอิงตามทิศ

ผังเรือนพื้นถิ่นทรงไทยของชาวไทยในสมุทรสงครามนั้นประกอบด้วย เรือนประธาน เรือนโถง(เป็นบางเรือน) เรือนครัว และชาน (มีทั้งที่เป็นชานแดด และชานหลังคาคลุม ซึ่งต่อเติมหลังคาคลุมชานแดด) เป็นหลัก การใช้พื้นที่ในส่วนเรือนประธานนั้นจะแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ “ห้องนอน” ที่กั้นมิดชิด มักทำลูกกรงที่หน้าต่างอีกชั้นหนึ่ง และ “ห้องพระ” ทั้งสองส่วนนี้จะอยู่ด้านใดด้านหนึ่งของเรือน โดยมากแล้วห้องพระจะอยู่ด้านตะวันออก

บันไดหลักอยู่ด้านหน้าเรือน แต่อยู่ในตำแหน่งที่ใกล้กับเรือนครัว บันไดรองส่วนใหญ่อยู่อด้านหลังของเรือนครัว

การจัดวางเรือน การแบ่งพื้นที่ภายใน และตำแหน่งของบันได ทำให้เรือนพื้นถิ่นทรงไทยของชาวไทยนั้นมีผังสมมาตรซึ่งเป็นคติการปลูกเรือนของไทยโดยถือว่าผังแบบสมมาตรนั้นเป็นผังสำหรับวัดหรือเรือนผีเทวดา¹⁶ การเลียนแบบถือเป็นการไม่เหมาะสม

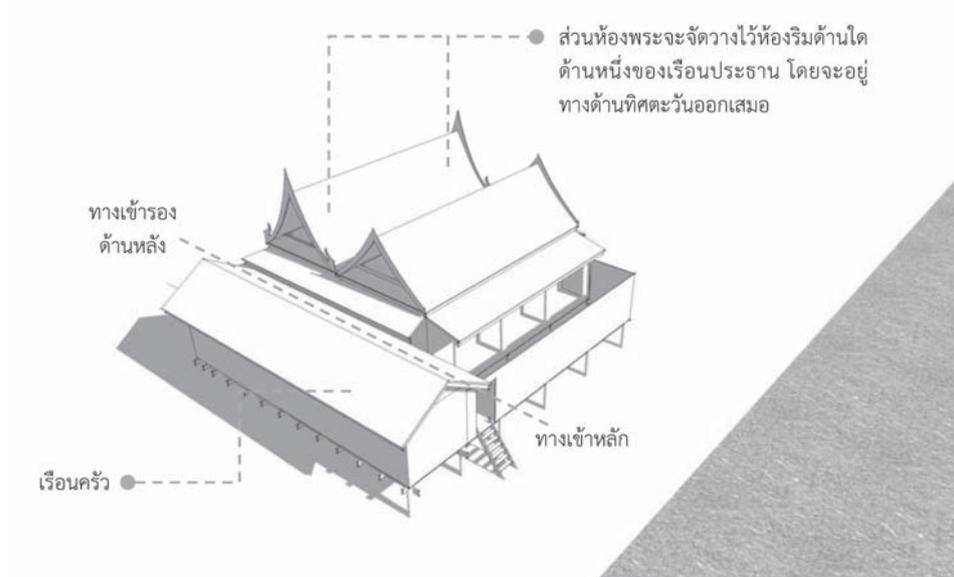

ผังเรือน

รูปด้านหน้า

ภาพที่ 17: เรือนพื้นถิ่นทรงไทยของชาวไทย

ภาพที่ 18: ทักษะภาพแสดงการจัดวางเรือน ของเรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวไทย

เรือนพื้นถิ่นทรงไทยของชาวไทย-จีน

การตั้งถิ่นฐานของชาวจีนปรากฏตั้งแต่ครั้งปลายกรุงศรีอยุธยา ซึ่งมักตั้งถิ่นฐานบริเวณปากแม่น้ำทั้ง แม่น้ำบางปะกง แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำท่าจีน และแม่น้ำแม่กลอง¹⁷ อีกทั้งบริเวณคลองแคว อ้อม อ.อัมพวา จ.สมุทรสงครามนั้นมีโรงเจชื่อ “ชี่ว ฮก ตั่ว” มีแผ่นป้ายไม้ระบूपที่สร้าง ซึ่งตรงกับครั้งที่กรุงธนบุรีเป็นราชธานี¹⁸

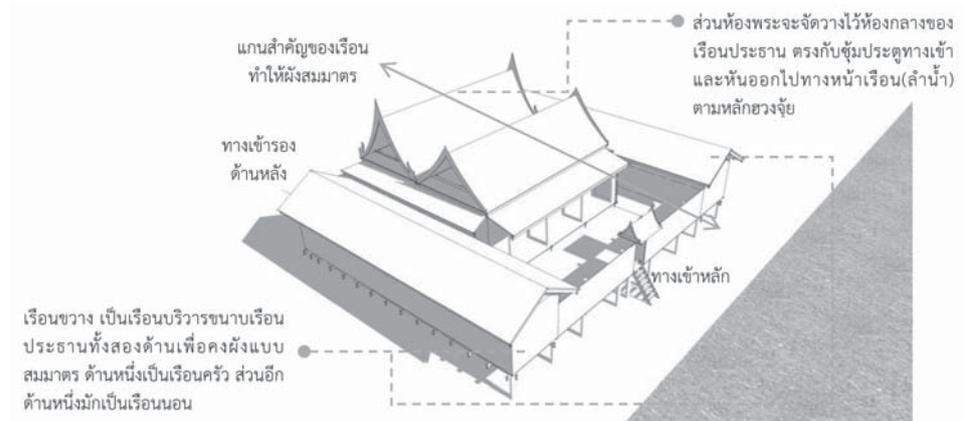
ในแผ่นดินรัตนโกสินทร์มีกลุ่มคนจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานครั้งใหญ่อีกอย่างน้อยสองช่วงเวลา คือ ช่วงแรกหลังจากการขุดคลองดำเนินสะดวกแล้วเสร็จในปี พ.ศ.2411 โดยมีอาชีพทำสวนผลไม้ และปลูกผัก(สวนเตียน) จากการลงภาคสนามของผู้ศึกษานั้นพบว่าชาวสวนในเขต อ.บางคนที และคลองดำเนินสะดวก ยังเรียกบรรพบุรุษตามอย่างภาษาจีน เช่น กัง อามา เป็นต้น รวมไปถึงมีศาลเจ้าจีนอยู่คู่กับวัดในชุมชนเสมอ ช่วงที่สองคือระหว่างปี พ.ศ.2450-พ.ศ.2492 ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดสงครามภายในประเทศจีน ในช่วงนี้มีการอพยพจากจีนแผ่นดินใหญ่เข้าสู่ประเทศไทยมากที่สุด โดยกลุ่มคนจีนที่อพยพมาในครั้งนี้ได้สร้างการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ให้กับเมืองแม่กลอง เนื่องด้วยเป็นกลุ่มที่มีอาชีพดั้งเดิมหลากหลายทั้ง พ่อค้า ประมง และช่างไม้ เป็นต้น

เรือนพื้นถิ่นทรงไทยของชาวไทย-จีน ใช้กรณีศึกษาจากเรือนพื้นถิ่นทรงไทยในชุมชนวัดประทุมคณาวาส เทศบาลเมืองสมุทรสงคราม จ.สมุทรสงคราม เรือนหลังนี้เคยประกอบอาชีพประมงขนาดใหญ่ โดยมีการสร้างเรือสำหรับคัดแยก และแปรรูปของทะเลแยกออกจากตัวเรือน

ชาวจีนนั้นจะต้องวางหันหน้าออกจากเรือนโดยไม่มีสิ่งใดขวาง ดังนั้นแกนเบื้องหน้าของเทพเจ้าจึงต้องเป็นประตูหลักของเรือนประธาน และตรงกับซุ้มประตูทางขึ้นเรือน ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลให้ผังเรือนพื้นถิ่นทรงไทยของชาวไทย-จีน สมมาตรอย่างสมบูรณ์

ภาพที่ 20: ทศนิยมภาพแสดงการจัดวางเรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวไทย-จีน ที่ลี้มพันธิ์กับลำคลอง

ภาพที่ 21: โต๊ะบูชาเทพเจ้าตามความเชื่อของชาวจีน ตั้งอยู่ห้องกลางของเรือนประธาน และหันหน้าออกสู่หน้าเรือนแกนเดียวกันกับซุ้มประตูหลักของเรือน (ใช้ภาพของกรณีศึกษาอีกหลังหนึ่ง)

ประตูเรือนประธานนั้นนิยมทำเป็นแบบบานเฟี้ยม ทำซุ้มเหนือประตูรับบันไดทางขึ้นเรือน นอกจากนี้ยังนิยมทำไม้ฉลุลายตลกแต่งภายในเรือน และตกแต่งที่ปลายบันลุ่มจึงเกิดเป็นบันลุ่มอีกชนิดหนึ่งที่ชาวสมุทรสงครามเรียกกันว่า “เครือวัลย์”

พัฒนาการด้านงานไม้ของเรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวไทย-จีน เป็นสิ่งยืนยันถึงการอพยพเข้ามาของช่างไม้ชาวจีนในช่วงปี พ.ศ.2450-พ.ศ.2492 นอกจากพัฒนาการทางด้านการประดับตกแต่งแล้ว ช่างไม้ชาวจีนยังเรียนรู้ในการปรุงเรือน เกิดเป็นกลุ่มช่างปรุงเรือนที่เป็นชาวจีนขึ้นในเมืองสมุทรสงคราม ทั้งยังเรียนรู้การต่อเรือไม้จนสามารถตั้งโรงต่อเรือได้อีกด้วย

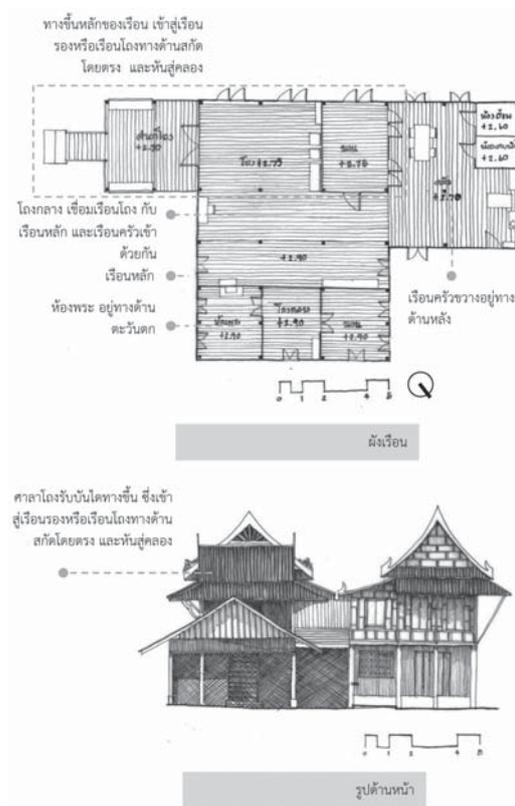

ภาพที่ 22: การประดับตกแต่งของเรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวไทย-จีน (บนซ้าย) ชุ่มประตูทรงจีน มีรูปทรงของหลังคาแตกต่างจากเรือนพื้นถิ่นทรงไทยของชาวไทย, (บนขวา) ปลายปั้นลมไม้ฉลุลาย หรือที่เรียกว่าลาย “เครือวัลย์”, (ล่างซ้าย) ประตูบานเพ็ชรม, (ล่างขวา) ลูกฟักไม้ฉลุลายแบบจีน

เรือนพื้นถิ่นทรงไทยของชาวไทย-มอญ

ชาวมอญมีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานในลุ่มน้ำแม่กลองมาช้านานทั้งด้วยเงื่อนไขทางภูมิศาสตร์ที่เป็นพื้นที่ติดต่อกับพื้นที่ตั้งถิ่นฐานเดิม และด้วยเงื่อนไขความไม่สงบในอาณาจักรของชาวมอญเอง ชาวมอญที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานก่อนปี พ.ศ.2316²⁰ นั้นเหลือแต่เพียงบันทึกที่เป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น โดยทั้งหมดผสมกลมกลืนเป็นไทย เหลือเพียงแต่ชาวมอญที่อพยพเข้ามาหลังจาก พ.ศ.2316 เท่านั้นที่ยังสะท้อนถึงอัตลักษณ์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ได้

กลุ่มคนมอญในสมุทรสงครามตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณคลองบางจะเกร็ง ซึ่งคาบเกี่ยว 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 ต.บางจะเกร็ง และชุมชนบางจะเกร็ง 3-4 ในเขตเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม โดยตั้งถิ่นฐานเป็นแนวยาวริมคลองบางจะเกร็ง ชาวมอญกลุ่มนี้ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าอพยพมาแต่ครั้งใด แต่ชาวมอญในชุมชนเล่าว่าเป็นกลุ่มชาวมอญที่แยกตัวมาจากกลุ่มมอญปทุมธานี หากอ้างอิงตามคำบอกเล่าแล้วชาวมอญบางจะเกร็งคงจะแยกตัวมาจากกลุ่มมอญสามโคก จ.ปทุมธานี ซึ่งอพยพจากเหตุการณ์กองทัพพม่าปราบกบฏที่เมาะตะมะ ในปี พ.ศ. 2357²¹ ชาวมอญบางจะเกร็งยังคงรักษาวัฒนธรรมประเพณีของตนเองอยู่เช่น การทำกะละแมร์ามัญ ประเพณีสงกรานต์แบบมอญ รวมไปถึงการแห่โหนด (ธงตะขาบ) ในงานสงกรานต์ด้วย

ภาพที่ 23: ภาพลายเส้นเรือนพื้นถิ่นทรงไทยของชาวไทย-มอญ

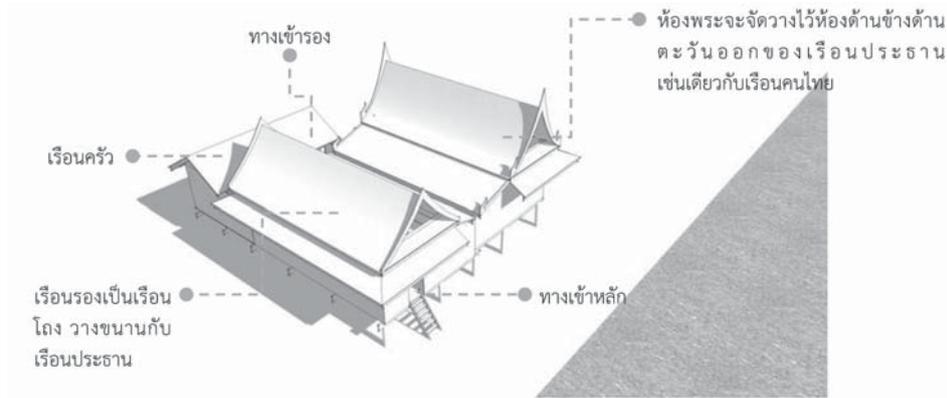
เรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวไทย-มอญ ที่นำมาเป็นกรณีศึกษานั้นเป็น 1 ใน 3 เรือนที่มีการวางตัวเรือนแตกต่างจากเรือนพื้นถิ่นทรงไทยของชาวไทย-มอญ ในคลองบางจะเกร็งด้วยกันเท่านั้น ดังนั้นจึงไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบกับเรือนลักษณะอื่นๆ อีกทั้งยังไม่สามารถยืนยันความแตกต่างอย่างมีนัยยะสำคัญและมีเหตุผลเพียงพอ แต่นำมาเสนอเป็นกรณีศึกษาเนื่องด้วยจากการลงภาคสนามนั้นไม่พบว่ามีเรือนพื้นถิ่นทรงไทยในสมุทรสงครามที่วางเรือนในทิศทางขวางลำน้ำ ในขณะที่ทางขึ้นเรือนอยู่ทางด้านสกัดของเรือน กล่าวคือด้านสกัดของเรือนประธานเป็นด้านหน้าของเรือน

เมื่อนำกรณีศึกษาทั้ง 3 เรือนมาวิเคราะห์กับคำกล่าวที่ว่า “มอญขวาง” ก็ยังหาข้อสรุปไม่ได้ เนื่องจากมีการอธิบายไปในหลายทิศทาง ทั้งที่ว่าคนมอญมีคติในการปลูกบ้านโดยหันเรือนให้ห้องที่มีเสาผี(เสาเอก) ของบ้านอยู่ด้านทิศตะวันออก ให้เป็นจุดแรกที่รับแสงยามอรุณรุ่งเงาของคนที่อยู่ภายในบ้าน จะได้ไม่ทาบทับเข้ากับเสาผี ที่คนมอญเคารพสูงสุดตรงจากพระพุทธรเจ้า กรณีการหันเรือนให้ห้องที่มีเสาผีรับแสงตะวันก่อนห้องอื่นๆ²² และมอญนิยมปลูกเรือนเอาหน้าจั่วหันออกแม่น้ำ หันหน้าเรือนไปทางทิศเหนือตามตำราโลกะสิทธิ์ของชาวมอญ²³ ทั้งนี้เนื่องจากกรณีศึกษาวางเรือนขวางลำน้ำเช่นเดียวกัน แต่ทิศทางของลำน้ำที่ผ่านหน้าเรือนนั้นตั้งฉากกัน จั่วประธานจึงหันทิศต่างกัน

250 หน้าจั่ว: ว่าด้วยสถาปัตยกรรม การออกแบบ และสภาพแวดล้อม
วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ภาพที่ 24: ภาพทัศนียภาพแสดงการจัดวางเรือน ของเรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวไทย-มอญ

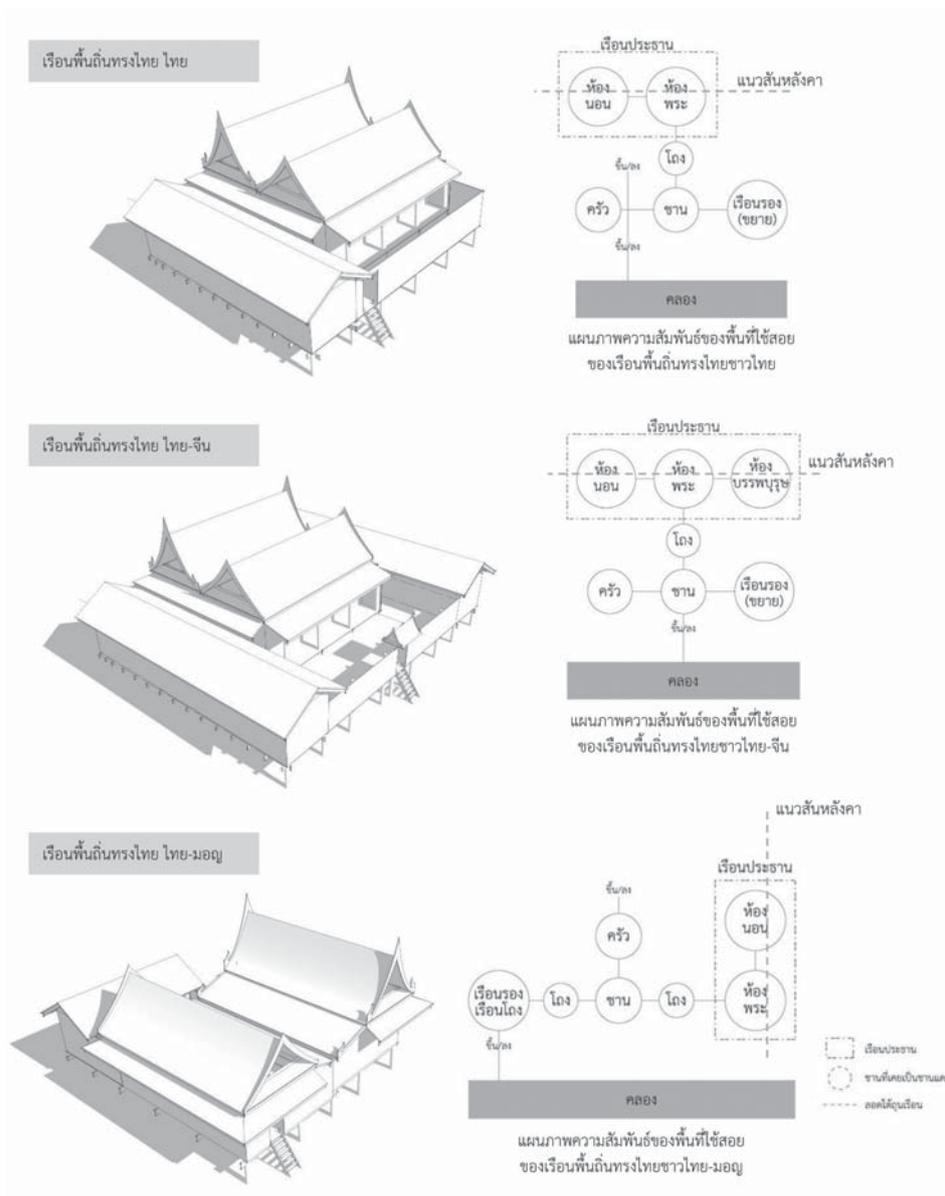
ชาติพันธุ์กับคติความเชื่อต่างวัฒนธรรม: อีกเงื่อนไขหนึ่งในความแตกต่างของเรือนพื้นถิ่นทรงไทย จ.สมุทรสงคราม

การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของผู้คนจากหลากหลายชาติพันธุ์ในพื้นที่ จ.สมุทรสงคราม ส่งผลให้เกิดความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นทรงไทยดังที่ได้ยกกรณีศึกษามาข้างต้น ทั้งนี้เนื่องจากผู้คนแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง ไทยจีน ไทยมอญ ได้นำเอาสัณนิษฐานทางวัฒนธรรม(Cultural baggage) ทั้งคติ และความเชื่อ ติดตัวมาด้วย เมื่อมาอาศัยอยู่ในบริบทแวดล้อมที่มีวัฒนธรรมไทยเป็นวัฒนธรรมหลักดำรงอยู่แล้ว จากการศึกษาพบความแตกต่างของเรือนพื้นถิ่นทรงไทยของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์อย่างชัดเจนอยู่ 2 ประเด็น คือ 1) การจัดวางพื้นที่ใช้สอย และ 2) การจัดวางเรือน

1) การจัดวางพื้นที่ใช้สอย

การจัดวางพื้นที่ใช้สอยของเรือนพื้นถิ่นทรงไทยของชาวไทย ไทย-จีน และไทย-มอญ มีความแตกต่างกันแม้ว่าจะจัดตัวอยู่ภายใต้ “เปลือก” ของเรือนทรงไทยโดยเฉพาะ “เรือนประธาน” เช่นเดียวกัน โดย เรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวไทย มีคติการวางตำแหน่งของห้องพระไว้ทางทิศตะวันออกของเรือนประธาน พื้นที่อีกด้านหนึ่งของเรือนประธานเป็นพื้นที่ที่สำคัญรองลงมาคือ ห้องนอนของเจ้าของเรือนหรือพ่อ-แม่²⁴ ส่วนการจัดวาง “เรือนครัว” หรือ “เรือนขยาย” จะไม่วางในตำแหน่งที่ทำให้ภาพรวมของเรือนเป็นสมมาตรเนื่องจากมีคติไม่สร้างเรือนให้สมมาตรอย่างโบสถ์ วิหาร รวมไปถึงทางเข้าหลักและทางเข้ารองจะไม่วางอยู่ห้องกลางซึ่งทำให้เกิดแกนสมมาตรในภาพรวมของเรือนเรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวไทย-จีน แสดงออกให้เห็นถึงการวางพื้นที่ใช้สอยให้เกิดสมมาตร เนื่องจากวัฒนธรรมจีนเชื่อว่าความสมมาตรคือสิ่งมงคล เห็นได้จากจะวางพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เช่น ส่วนบูชาเทพเจ้า ฯลฯ ไว้ส่วนห้องกลางของเรือนประธาน ส่วนห้องด้านข้างเป็นห้องนอนหลักและห้องบรรพบุรุษ “เรือนครัว” วางอยู่ด้านข้างเรือนประธาน โดยมีเรือนขยายวางขนานอยู่อีกด้านหนึ่งของเรือนประธาน รวมไปถึงทางเข้าหลักวางไว้ตรงกันกับห้องกลางของเรือนประธานซึ่งเป็นส่วนบูชาเทพเจ้า ส่วนเรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวไทย-มอญ จากกรณีศึกษาแสดงให้เห็นว่ามีการวางทางเข้าหลักไว้ที่ด้านสกัดของเรือนเข้าสู่พื้นที่ “เรือนรอง” ซึ่งเป็น “เรือนโถง” และมี “ชาน” เป็นส่วนเชื่อมต่อเข้าสู่ “เรือนครัว” และ “เรือนประธาน”

ภาพที่ 24: ภาพเปรียบเทียบเรือนพื้นถิ่นของไทยที่ต่างกันเนื่องจากความแตกต่างทางชาติพันธุ์

2) การจัดวางเรือน

การจัดวางเรือนนั้นสอดคล้องกันกับการจัดวางพื้นที่ใช้สอย โดยเรือนพื้นถิ่นของไทยชาวไทย จะวางเรือนประธานขนานไปกับแนวลำน้ำ และวางเรือนประกอบ รวมไปถึงซุ้มประตูทางเข้าไม่ให้ เกิดแกนสมมาตร เรือนพื้นถิ่นของไทยชาวไทย-จีน ยังคงให้ความสำคัญกับแกนสมมาตร โดยวางเรือน ประกอบขนานสองข้างของเรือนประธาน และวางเรือนประธานขนานและหันหน้าเข้าหาลำน้ำ ส่วน

เรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวไทย-มอญ จากกรณีศึกษาพบว่าวาง “เรือนประธาน” ตั้งฉากกับลำน้ำ โดยมีทางเข้าหลักอยู่ด้านสกัดที่อยู่ริมน้ำ การวางเรือนลักษณะนี้ส่งผลให้ “เรือนครัว” ถูกวางอยู่ด้านหลังของกลุ่มเรือน

บทสรุป

เรือนพื้นถิ่นทรงไทยมีความแตกต่างหลากหลายทั้งในระดับรูปแบบ พื้นที่ใช้สอย การใช้ที่ว่าง ไปจนถึงคติและความเชื่อ โดยเป็นผลมาจากวิถีชีวิตและโลกทัศน์ของผู้อยู่อาศัย การศึกษาพบว่าเรือนพื้นถิ่นทรงไทยมีเอกลักษณ์เด่นก็คือรูปทรงของหลังคาเรือนประธาน รวมไปถึงปฏิสัมพันธ์กับลำน้ำด้วยกันทั้งหมด แต่เมื่อศึกษาถึงลงไปถึงการใช้พื้นที่ การจัดลำดับการเข้าถึง การจัดพื้นที่ใช้สอย ระดับความสูงจากระดับน้ำแล้วพบว่ามี ความแตกต่างกันไปตามแต่ละอาชีพ ซึ่งมีวิถีชีวิตต่างกัน ในประเด็นนิเวศวัฒนธรรมพบว่า เรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวประมงจะต้องมีพื้นที่ยื่นลงไปในลำน้ำเพื่อเป็นที่จอดเรือหรือขนส่งของทะเล ส่วนพื้นที่ชายของของเรือนพื้นถิ่นทรงไทยการค้าจะต้องอยู่ในลำน้ำในตำแหน่งที่มีน้ำให้เรือสามารถมาจอดเทียบได้ตลอดเวลา อีกทั้งจะต้องไม่สูงเกินกว่าที่จะส่งของระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย เรือนพื้นถิ่นทรงไทยชาวสวนโดยเฉพาะชาวสวนมะพร้าว น้ำตาลจะสัมพันธ์กับสวนหลังเรือนมากกว่า และจะต้องมีโรงเคียวตาลแยกออกจากตัวเรือน นอกจากนี้ ความแตกต่างของแต่ละอาชีพยังนำไปสู่การขยายตัวทางเศรษฐกิจที่ต่างกัน ซึ่งทำให้กลุ่มอาชีพที่ได้ผลตอบแทนสูงมีกำลังที่จะดูแล ซ่อมแซม รวมไปถึงปรับปรุง เรือนพื้นถิ่นทรงไทยของตนได้ดีกว่า ยกตัวอย่างเช่น เรือนพื้นถิ่นทรงไทยของชาวประมงขนาดใหญ่มีการประดับตกแต่ง ซ่อมแซม และต่อเติม มากกว่าเรือนพื้นถิ่นทรงไทยของชาวประมงชายฝั่งขนาดเล็ก

ส่วนในประเด็นความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นทรงไทยอันเกิดมาจากความหลากหลายทางชาติพันธุ์พบว่าความหลากหลายยังเกิดจากเงื่อนไขด้านวัฒนธรรม คติ และความเชื่อที่แตกต่างกันของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ เมื่อชาวจีน และมอญเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ที่มีวัฒนธรรมไทยเป็นวัฒนธรรมหลัก ปฏิบัติการอยู่ จะเกิดการปะทะสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรมหลักกับวัฒนธรรมรอง ผลลัพธ์ที่ปรากฏก็คือ ชาวจีน และชาวมอญ ปรับตัวและเอาวัฒนธรรมการปลูกสร้างและอยู่เรือนพื้นถิ่นทรงไทยของชาวไทยเข้าสู่วัฒนธรรมตน แต่ทั้งนี้สิ่งที่ยังคงติดอยู่ในโลกทัศน์ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งก็คือ คติ และความเชื่อ ที่เป็นตัวเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ การปลูกสร้างเรือนของทั้งชาวจีนและมอญจึงแสดงออกถึงคติความเชื่อของตนเองออกมา โดยมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้สอย และการจัดวางตำแหน่งเรือนให้เข้ากับคติความเชื่อของตนด้วย ด้วยเงื่อนไขชุดหลังนี้ทำให้เกิดภาพ “ทวิลักษณ์ทางวัฒนธรรม” (Double ethnic identity) ซึ่งก็คือการแสดงออกของสองวัฒนธรรมพร้อมกันภายใต้กรอบวัฒนธรรมหลักซึ่งก็คือ “การอยู่อาศัยในเรือนทรงไทย” การแสดงออกของความเชื่อที่แตกต่างกันนั้นส่งผลต่อรูปแบบของเรือนทรงอย่างเห็นได้ชัด ได้แก่ การให้ความสำคัญกับทิศทาง และแกนสำคัญที่ต่างกัน นำไปสู่การจัดพื้นที่ใช้สอยแตกต่างกันแม้ว่าพื้นที่ส่วนนั้นจะห่อหุ้มด้วยเรือนประธานเช่นเดียวกัน เช่น วัฒนธรรมจีนให้ความสำคัญกับแกนกลาง ห้องกลาง และความสมมาตร

เชิงอรรถ

¹ บทความนี้สังเคราะห์ขึ้นจากการวิจัยเชิงพื้นที่ศึกษา และลงภาคสนามชุมชนริมแม่น้ำแม่กลองจังหวัดสมุทรสงคราม (1) ก๊กก้อง เสือดี. “การศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในฐานะสถาปัตยกรรมยั่งยืนในพื้นที่ที่มีความเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมอย่างรวดเร็ว กรณีศึกษา ชุมชนริมคลองบางบ่อ จ.สมุทรสงคราม”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2555. สนับสนุนการวิจัยโดย สำนักงานสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร (2) เกรียงไกร เกิดศิริ และ ก๊กก้อง เสือดี. **แผนที่ที่อยู่อาศัยทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมในเขตเทศบาลเมืองสมุทรสงคราม**. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553. สนับสนุนการดำเนินการโดย เทศบาลเมืองสมุทรสงคราม สำนักบริการวิชาการ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และการเคหะแห่งชาติ. (3) เกรียงไกร เกิดศิริ. **การจัดการองค์ความรู้การใช้วัสดุก่อสร้างพื้นถิ่น และเทคโนโลยีการก่อสร้าง ในพื้นที่ภาคกลาง 9 จังหวัด คือ กาญจนบุรี ะเชิงเทรา เพชรบุรี พระนครศรีอยุธยา ลพบุรี สมุทรสงคราม สิงห์บุรี สุพรรณบุรี และอุทัยธานี** โดย อาจารย์ ดร. เกรียงไกร เกิดศิริ. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554. สนับสนุนการวิจัยโดยการเคหะแห่งชาติ

² นิฎฐารัตน์ ปภาวสิทธิ์. **สมุทรศาสตร์ชีวภาพของเอสตูร์รี่ (Estuarine Biology)**. ภาควิชาวิทยาศาสตร์ทางทะเล คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522, หน้า 3-3.

³ การศึกษาโครงการ **แผนที่ที่อยู่อาศัยทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมในเขตเทศบาลเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม** โดยอาจารย์ ดร. เกรียงไกร เกิดศิริ และก๊กก้อง เสือดี คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร พบว่ามีเรือนพื้นถิ่นทรงไทยในเขตเทศบาลเมืองสมุทรสงครามถึง 108 หลัง

⁴ Oliver P. **Primitive Dwelling an Vernacular Architecture**. Shelter and Society London. Barrie & Jenkins LTD, 1976, p12.

⁵ วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, Cultural_ecology [online], accessed 7 May 2008. Available from <http://en.wikipedia.org> “Cultural ecology studies the relationship between a given society and its natural environment - the life-forms and ecosystems that support its lifeways.”

⁶ เกรียงไกร เกิดศิริ. **ชุมชนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: อูษาคเนย์, 2551, หน้า 20.

⁷ ศรีศักร วัลลิโภดม คำนำ ใน **ชัญญะ วงษ์วิภาค. นิเวศวิทยาวัฒนธรรม**. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, 2529, หน้า 2.

⁸ แปลและดัดแปลงจาก “Ethnic, gender, racial, and socioeconomic variety in a situation, institution, or group; the coexistence of different ethnic, gender, racial, and socioeconomic groups within one social unit” จาก http://wik.ed.uiuc.edu/index.php/Cultural_diversity ค้นเมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม พ.ศ.2554

⁹ อมรา พงศาพิชญ์. **ความหลากหลายทางวัฒนธรรม: กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549, หน้า 16-22.

¹⁰ Oliver P. *Ibid*, p 12.

¹¹ วิวัฒน์ เตมียพันธ์ และคณะ. **สถาปัตยกรรมไทยพื้นถิ่น**. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าวิทยาเขตเจ้าคุณทหารลาดกระบัง. ม.ป.ท., ม.ป.ป., หน้า 18.

¹² คำว่า “แพ” ใช้เรียกบ้านค้ำริมน้ำ เนื่องจากในอดีตบ้านค้ำมีลักษณะเป็นแพเคลื่อนที่ได้ ต่อมามีการตั้งถิ่นฐานถาวร แต่ ก็ยังใช้คำดังกล่าวให้ความหมายถึงเรือนการค้าในสังคมริมน้ำของ จ.สมุทรสงคราม อยู่เช่นเดิม คำว่า “แพ” ยังมีความหมายในฐานะพื้นที่ส่วนหนึ่งของเรือนยังให้ความหมายถึง “พื้นที่ขายของ” อีกด้วย

¹³ ระบบน้ำในรอบเดือนจะแบ่งได้เป็น 2 ช่วงหลักๆ คือ 1) ช่วง “น้ำเกิด” ขึ้นแรม 13-4 ค่ำ อาการกริยาของน้ำจะมีระดับขึ้นสูงสุด และลงต่ำสุดแตกต่างกันมาก(ประมาณ 3-4 เมตร) และ 2) ช่วง “น้ำตาย” ขึ้นแรม 5-12 ค่ำ อาการกริยาของน้ำจะมีอาการลงเลขึ้นไม่สุดลงไม่สุด และขึ้นลงหลายครั้ง อ่านเพิ่มเติมใน สุรจิต ชิรเวทย์. **คนแม่กลอง**. กรุงเทพฯ: ส. เอเชียเพรส (1989), 2547.

¹⁴ วินัย พงศ์ศรีเพียร. **พรรณนาภูมิสถานพระนครศรีอยุธยา**. กรุงเทพฯ: อุษาคเนย์, 2553. หน้า 90.

¹⁵ ชรินทร์พรรณ เมืองนก และคนอื่นๆ. **เรือแล่นทะเลม**. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2544. หน้า 5-6.

¹⁶ วีระ อินพันทัง. “ความหลากหลายของเรือนไทยเพชรบุรี”, **หน้าจั่ว**, วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. ฉบับที่ 24 ปีการศึกษา 2552. หน้า 4.

¹⁷ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. **สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2529, หน้า 80-81.

¹⁸ สัมภาษณ์ วุฒิชัย อารักษ์โพชฌงค์. คณะกรรมการโรงเจ ชิว ฮก ตั่ว ต.บางกุง อ.บางคนที จ.สมุทรสงคราม

¹⁹ วีระ อินพันทัง. **อ้างแล้ว**, หน้า 8.

²⁰ นิธิ เอียวศรีวงศ์. “มอญศึกษา”, ใน **ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์เครือญาติมอญลุ่มน้ำแม่กลอง**. กรุงเทพฯ: มติชน, 2547, หน้า 16.

²¹ **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 16.

²² องค์ บรรจุน. “มอญขวาง”. ใน **ศิลปวัฒนธรรม**, ปีที่ 27, ฉบับที่ 4 (ก.พ.2549), หน้า 50-53.

²³ ศรีศักร วัลลิโภดม. **เรือนไทย บ้านไทย**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2552, หน้า 85.

²⁴ จากการสำรวจภาคสนามพบว่าส่วนห้องนอนใหญ่ซึ่งอยู่ในเรือนประธานเป็นห้องนอนของเจ้าของเรือนหรือพ่อ-แม่ จะถูกปิดไม่มีการใช้สอยหลังจากเจ้าของห้องเสียชีวิตลง โดยห้องดังกล่าวจะกลายเป็นพื้นที่สัญลักษณ์ให้ระลึกถึง หรือพัฒนาเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นห้องบรรพบุรุษในภายหลัง

บรรณานุกรม

- เกรียงไกร เกิดศิริ. **ชุมชนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: อุกาศเนย์, 2551.
- เกรียงไกร เกิดศิริ และก๊กก้อง เสือดี. **แผนที่ที่อยู่อาศัยทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมชุมชน**. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.
- เกรียงไกร เกิดศิริ. **โครงการวิจัยการจัดการองค์ความรู้ด้านวัสดุก่อสร้างพื้นถิ่น และเทคโนโลยีการก่อสร้าง ในพื้นที่ภาคกลาง**. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.
- ชนัญ วงษ์วิภาค. **นิเวศวิทยาวัฒนธรรม**. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, 2529.
- ชรินทร์พรรณ เมืองนก และคนอื่นๆ. **เรือแล่นทะเล**. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2544.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. **สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2529.
- ณัฐรัตน์ ปภาวสิทธิ์. **สมุทรศาสตร์ชีวภาพของเอสตูรี (Estuarine Biology)**. ภาควิชาวิทยาศาสตร์ทางทะเล คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. **“มอญศึกษา” ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์เครือญาติมอญลุ่มน้ำแม่กลอง**. กรุงเทพฯ: มติชน, 2547.
- บุญเลิศ สดสุขชาติ. **ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม**. ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2544.
- ยศ สันตสมบัติ. **ความหลากหลายทางชีวภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน**. เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์, 2542.
- วินัย พงศ์ศรีเพียร. **พรรณนาภูมิสถานพระนครศรีอยุธยา**. กรุงเทพฯ: อุกาศเนย์, 2553.
- วิวัฒน์ เตมียพันธ์ และคณะ. **สถาปัตยกรรมไทยพื้นถิ่น**. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าวิทยาเขตเจ้าคุณทหารลาดกระบัง. ม.ป.ท., ม.ป.ป.
- วีระ อินพันทัง. **“ความหลากหลายของเรือนไทยเพชรบุรี”**. หน้าจั่ว, หน้า 1-13. วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. ฉบับที่ 24 ปีการศึกษา 2552.
- ศรีศักร วัลลิโกดม. **เรือนไทย บ้านไทย**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2552.
- สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, นิธิ เอียวศรีวงศ์, ศรีศักร วัลลิโกดม และสุภาพรณี จินตามณีโรจน์. **ลุ่มน้ำแม่กลอง: ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ “เครือญาติ” มอญ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2547.
- สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา. **น้ำ: บ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์, 2539.
- สุรจิต ชีรเวทย์. **คนแม่กลอง**. กรุงเทพฯ: ส. เอเชียเพรส (1989), 2547.
- องค์ บรรจุน. **“มอญขวาง”**. ศิลปวัฒนธรรม, ปีที่ 27, ฉบับที่ 4 (ก.พ.2549).
- อมรา พงศาพิชญ์. **ความหลากหลายทางวัฒนธรรม: กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
- อรศิริ ปาณินท์. **บ้านและหมู่บ้านพื้นถิ่น**. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2538.
- Oliver P. **Primitive Dwelling an Vernacular Architecture**. Shelter and Society London. Barrie & Jenkins LTD, 1976.

The diversity of vernacular Thai-house in Samutsongkram province

Kuekkong Suadee

Independent Researcher

Kreangkrai Kirdsiri, Ph.D.

Department of Architecture
Faculty of Architecture, Silpakorn University

Abstract

“*Samutsongkram Province*” is a rich natural resource base. because of the ecosystem diversity. As a result, people came to settle with a different way of life, but it is consistent with the ecosystem, moreover, there are different cultures, including in Thai, Mon, and Chinese, which have the cross-cultural transmission. The result is a multi-cultural society. In this paper, the study examine the range of the previously mentioned areas by “*The Vernacular Thai-House*” under the question. “*How is the cultural ecology diversity effect to the diversity of the vernacular Thai-house in Samutsongkram province ?*”. The study found the vernacular Thai-House is different in each group, both the type, planing, layout and use of space. In other words, the vernacular Thai-House have adaptation to according with lifestyle that related with the environment. Moreover, the diversity of its as a result of ethnic differences as well. Each ethnic group has inserted identity of own group, including the direction of the house, the layout and space within the house which reflect the aboriginal culture as their own unique culture, coupled with acceptance in the cultural of vernacular Thai-House creating.

Keywords: Cultural ecology / Cultural diversity / Vernacular Thai-house

